

Հ Ե Ղ Ի Ն Է

Վ Է Պ

Տ-ին Մ. ՄԱՐԻՍԵԱՆԻ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

(Շարունակութիւն 1)

XV

Սահառունին գիտէր, որ Հեղինէն եկել է, շատ ուզում էր նրան տեսնել, բայց, այդ անյարմար համարելով, զսպում էր իրան, մինչև անգամ տանիցը չէր դուրս գալիս, թէև շատ դժար էր նորա համար զիմադրել այդ բուռն ցանկութեանը:

Հեղինէն էլ նրանից պակաս չէր տանջւում: Նա սաստիկ զբաղւում էր տնային գործերով, յուսալով թէ Ֆիզիկական աշխատանքը կը հանգստացնի նորա ալէկոծող միտքը, բայց զուր. ինչ անում էր չէր լինում, Սահառունու պատկերը մտքիցը չէր հեռանում:

Արդէն մի քանի օր էր, որ նրանք Թ-սումն էին: Հեղինէն իւր սովորական մտքերի հետ ընկած վերացել էր:

— Հեղինէ, քեզնից մի բան պէտք է խնդրեմ, սթափեցրեց նրան Քամարի անվճռական ձայնը:

Հեղինէն ուրախացաւ, որ տալը վերջապէս սկսեց խօսել, ու քաղցրութեամբ նայեց նրան:

— Եւ զում եմ աշակերտուհիների հետ ձեռագործով պարապել և առհասարակ մինչև կէսօր ուսումնարանումը լինել:

— Շատ լաւ. անգ հէնց պէտք է ձեռագործի մի լաւ վարժուհի: Ես այժմ պէտք է գնամ ուսումնարան, կուզես արի գնանք:

Ճանապարհին նրանք պատահեցին Աննա Գուրգէնեանին և Նադիա ու Սօֆիա Միհրանովաներին: Այս անգամ նրանց հետ չէր երիտասարդ Միհրանովը, որովհետև երկու շաբաթ առաջ գնացել էր Պետերբուրգ:

Աննան տեսնելով Հեղինէին յանկարծ մի տեսակ վախ զգաց: Հեղինէն այդ նկատեց:

— Աննա, հազիւ որ քեզ տեսայ: Այդ որտեղարեք ես լինում, ինչու չես սկի մեր կողմերը գալիս:

— Ձէի իմանում, որ եկել ես, — անվճռական կերպով պտտասխանեց Պուրգէնեանը աշխատելով չը նայել Հեղինէի աչքերին:

— Անիտա, Աննա, շուտ արա, — լսեցին անհամբեր Միհրանովաների ձայները:

— Գնա, քեզ կանչում են: Այս երեկոյ արի ինձ մօտ. տես, չը մոռանաս:

Քամարը, որ նրանց խօսակցութեան ժամանակ մի քիչ հեռու կանգնել էր, այնպէս էր գոյնը զցել, կարծես մի բանից վախւորած լինէր:

— Օ՛ի, Աստուած, երբ պէտք է այս վերջանայ, — սաստիկ դարդոտ ձայնով արտասանեց նա, երբ որ Հեղինէն ձեռքը դնելով նորա ուսին սթափեցրեց նրան խորը մտախոհութիւնից:

— Ի՞նչը, — վտխեցած հարցրեց Հեղինէն:

— Ո՛րին... — ցնցեց Քամարը և նրանք լուռ հասան ուսումնարան:

Երեկոյեան Աննային շատ սպասելուց յետոյ Հեղինէն իւր պառաւ դպեակին ուղարկեց նորա յետևից:

— Հազիւ հազ եկար, սպասում էիր որ անպատճառ մարդ ուղարկեմ յետևիցդ:

— Հիւր ունէիք, Երեկոյեան Բոգդանովնան չէր թո՛ւ ամ:

—Մի պատմիր տեսնենք այդ ինչպէս է քեզ Միհրանովան աֆսոսել ¹⁾։

Գուրգէնեանը մի քիչ տատանւելուց յետոյ սկսեց պատմել, թէ ինչեր էին պատահել Հեղինէի Թ-սից հեռանալուց յետոյ։

Այդ ժամանակ ներս մտաւ Թօմաւը։ Նա սկզբումը շփոթւեց, բայց շուտով յաղթեց շփոթութեանը, թափանցող հայեացք գցեց Գուրգէնեանի վրայ ու լուռ նստեց նորա դէմուդէմը։

Մի քանի կցկտուր և աննշան հարցեր տալուց յետոյ, որոնց շփոթւած Գուրգէնեանը նոյնպէս կցկտուր պատասխաններ տւեց, Թօմաւը մնաք բարեւ ասաց ու գնաց։

—Կեղծելու անընդունակ եմ, իսկ նա դեռ անկեղծ բացատրութեան տրամագիր չէ, — չարացած մտածում էր նա իջնելով սանդուղքներովը։

Հեղինէն համոզւեց, որ Թօմաւի ու Աննայի մէջ սեւ կատու է անցկացել, բայց վճռեց հարց ու փորձ չ'անել գորա մասին Աննային, մինչև որ նա ինքը առիթ տար խօսելու։ Նա գիտէր, որ այդ շառի փափուկ հարց է և խնայում էր Գուրգէնեանին։ Ուրիշ բան էր նորա յարաբերութիւնը Միհրանովայի հետ։ Այդ հարցի մասին լռելու հիմք չ'կար և Հեղինէն սկսեց համոզել Աննային, որ դուրս գայ Միհրանովենց տանից։

— Իմ մաքումն էլ կայ այդ, միայն յարմար առթի եմ սպասում, — պատասխանեց Գուրգէնեանը։

Նրա սիրտը արդէն սկսել էր կասկած ընկնել, թէ Միհրանովան անբարեխիղճ կերպով է վերաբերւում իրան։ Քանի գնում աւելի յաճախ էր սկսում նա չիշել Պետրոսեանցի՝ վաղուց մոռացւած՝ խորհրդաւոր ակնարկութիւնները։

Միհրանովան ոչ միայն առաջւայ ուէս չէր փաշփայում նրան, այլ և օրէցօր աւելի ու աւելի արհամարհաբար էր սկսում վարւել նորա հետ և շառի անգամ իւր քաղցր յայտերի դերեւ ելնելուց դառնացած սրտի մաղձը նորա գլխին էր թափում։

— Զէ, ինչպէս տեսնում եմ, Պետրոսեանցը ճիշտ էր ասում. սա

¹⁾ Աֆսոսել կը նշանակի կախարդել, թռչել։ Ասում են նոյնպէս «օձին աֆսոսել»։

ինձ վրայ յոյսեր է ունեցել, հաւատացած լինելով, որ Ուբարովը
ինձ կը թողնի իւր բոլոր հարստութիւնը: Հիմա որ տեսնում է, թէ
յոյսը զուր է եղել, էլ աւելորդ է համարում ինձ մարդի տեղ դնել:
Այժմ ես նորա համար ծանր բեռ եմ դարձել, էհ ուրիշ, թող ապա-
հով կենայ, ես էլ նրան ծանրութիւն չեմ պատճառիլ...

Այսպէս էր մտածում Գուրգէնեանը և շուտով վերջնականապէս
վճռեց զուրս գալ Միհրանովայի տանից: Այդ շատ հեշտ էր, որով-
հետեւ Միհրանովան էլ այդ ժամանակ գտել էր մի ֆրանսուհի, որ
համաձայնում էր վարձել Աննայից աւելի ձեռնտու պայմաններով:

Աննան տեղափոխւեց իւր մօրաքոյրներից մէկի տունը: Պետրո-
սեանցին այդ շատ ուրախացրեց. նա մտքումը շնորհակալութիւն էր
անում Հեղինէին, համոզւած լինելով, որ Աննան նորա աղգեցու-
թեամբն է այդպէս վարւել:

Հէնց նոյն օրը, որ Աննան տեղափոխւեց մօրաքրոջ տունը,
Պետրոսեանցը գնաց նորա մօտ:

— Ի՞նչ էք ուզում անել Ուբարովի ձեզ թողած տասը հա-
զարը, — հարցրեց նա օրիորդին:

— Հա, բոլորովին մոռացել էի: Ի հարկէ պէտք է բաժանել եղ-
բայրներիս մէջ. այդ նրանց միջոց կը տայ լաւ կրթութիւն ստանալու:
Կէս ժամ անցած Պետրոսեանցը ուրախ-ուրախ մնաք բարև
ասաց օրիորդին խոստանալով գալ նորա մօտ հետեւեալ օրը:

Աննան մտերմաբար ճանապարհ դրեց նրան մինչև սանդուղքները:

— Բայց ինչ շուտ փոխւել է, կարծես կախարդել էին խեղճին
այն անիծած տանը:

Հեղինէն տունը կարգի բերելուց յետոյ սկսեց աւելի յաճախ այ-
ցելել ուսումնարանը, ուր նա շատ անգամ ժամերով մնում էր: Բայց
ոչ տանու գործերը, ոչ ուսումնարանի պարապմունքները չէին կա-
րողանում խեղդել նորա սրտում այն նոր զգացմունքը, որ ոչ մի
րոպէ հանգիստ չէր տալիս նրան: Անընդհատ ներքին կռիւը պարզ
կերպով արտափալում էր նորա գունաթափ դէմքի վրայ:

Մի օր երբ նա տխուր-տրտում նստած իւր սենեակում մտքի
հետ էր ընկել, Ամիրանովը սկսեց անհամբերութեամբ դուռը թըխ-
խըխկացնել: Հեղինէն արգելել էր նրան իւր սենեակը մտնել:

—Ի՞նչ էք ուզում:

—Կոմսուհին ու Նլիզաւետա Բոգդանովնան եկել են քեզ մօտ:

—Ասէք, որ տկար եմ, չեմ կարող ընդունել:

—Ի սէր Աստուծոյ, խնդրում եմ, զուրս արի, — համարեա արասելով աղաչում էր Ամիրանովը, բայց կինը իւր ասածին հաստատ մնաց և չ'ընդունեց հիւրերին:

Նոյն օրը յարմար բոպէ գտնելով Ամիրանովն ասաց կնոջը, որ հիւրերը շատ տօգոհ մնացին, չը նայելով որ ինքը շատ էր աշխատել համոզել, որ կինը հիւանդ է:

—Ինչ այդ չի հետաքրքրում, — սառը-սառը պատասխանեց Հեղինէն:

—Ինչպէս թէ չի հետաքրքրում, — քարկացած նկատեց Եփեմիան, որ ներկայ էր նրանց խօսակցութեանը:

—Եթէ դու այդպէս արհամարհաբար վերաբերես քաղաքավարութեան կանոններին, հասարակութեան աչքում անկիրթ կերես, — քաղցրութեամբ ասաց Ամիրանովը:

Արի էգուց նրանց մօտ այցելութեան գնա, երեւի արդէն հանգստացած կը լինես ճանապարհից, — շողովքոր ձայնով աւելցրեց նա:

—Ես արդէն ասել եմ, որ ոչ մի տեղ չեմ գնալ:

—Ախր ինչու չը պէտք է գնաս: Խաչը, ամաչում եմ մի տեղ գնամ, տեսնողը քո մասին է հարցնում, չեմ իմանում թէ ինչ պատասխանեմ:

—Հարցնում են թող հարցնեն, այդ իրանց բանն է, իսկ ես ուզում եմ նրանց մոռանալ:

—Ինչ, — կոպիտ կերպով բացականչեց համբերութիւնը հատած Ամիրանովը. ինչ է պատահել քեզ: Բոլորովին անտանելի մարդ ես դարձել:

Հեղինէն ոչինչ չը պատասխանեց ու երեսը շուռ տւեց միւս կողմը:

—Ճիշտ որ, Հեղինէ, լաւ կը լինի որ գնաք: Ասում եմ աղախնին, որ ձեր այցելութեան հագուստը պատրաստի, — մէջ ընկաւ Եփեմիան:

—Զուր նեղութիւն մի կ'ըէք:

Զանգը խփեցին: Քամարն էր:

—Մոռացե՞լ ես, Հեղինէ, որ քեզ այսօր ուսումնարանումը սպասում են,—շուտ-շուտ վրայ տւեց Թամարը:

—Սխ, հա, այսօր նիստ կայ տարեկան հաշիւը կազմելու համար: Գնանք, Թամար:

Նրանք ուզում էին գնալ, բայց Ամիրանովը՝ բարկացած՝ քոյրերին ձեռքով նշան արեց, որ սենեակից դուրս գան, ու Հեղինէի առաջը կտրեց:

—Դու իմ բարութիւնը ի չարն ես գործ դնում: Քանի ամիս է համբերութեամբ տանում եմ քո կապրիզները, վերջապէս այստեղս է հասել, էլ չեմ կարող համբերել: Դու այնտեղը կը հասցնես, որ կ'արգելեմ քեզ ոտք դնել այդ յիմար ուսումնարանը:

—Դուք ամենեւին իրաւունք չունէք ինձ այդ արգելելու:

—Լաւ, կը տեսնենք, տիկին Հեղինէ:

Հեղինէն շտապով գնաց իւր սենեակը, իսկ Ամիրանովը սաստիկ չարացած սկսեց արագ-արագ քայլել սենեակում: Նա զղջում էր, որ չը կարողացաւ բարկութիւնը զսպել, բայց միւս կողմից մեղաւոր էր համարում կնոջը, որ չափը անցնում է:

—Օ՛Ֆ, Տէր Աստուած, չեմ կարողանում դիմանալ այս անտանելի դրութեանը, ոյժիցս վեր է այդ,—շշջում էր Հեղինէն կռացած երեխայի օրօրոցի վրայ:

Նա վերցրեց երեխային օրօրոցից, պինդ սեղմեց կրծքին ու դուրս եկաւ պատշգամբը:

—Աեանքս դժոխք է դարձել: Մի անգամ որ կարողանայի խեղդել զգացմունքս, ոչինչ, բայց չեմ կարողանում, պէտք է միշտ կուեմ հետը, միշտ զսպեմ ինձ: Ուշ ու միտքս նորա հետ է, կարծես մի անդիմադրելի ոյժ քաշում է ինձ դէպի նա, կամքս անզօր է: Զէ, պէտք է տեսնեմ նորա հետ, պէտք է խօսեմ նորա հետ: Այո, ես կը խօսեմ Գէորգի հետ և կ'ասեմ նրան, որ առանց նրան կեանքը ինձ համար կեանք չի, անտանելի դժոխք է, կ'ասեմ, որ ես նորա հետ թէկուզ աշխարհքի ծալքը կ'երթամ, ամեն բան յանձն կ'առնեմ,—ինքն իրան խօսում էր Հեղինէն տխուր հայեացքը յառած կայտառ երեխայի ժպտող դէմքի վրայ:

Ախ, հրեշտակս, հէնց իմանաս հասկանում ես, թէ խեղճ մայրիկդ ինչ է մտածում, ու ուրախանում ես: Հապա, սիրունս, լաւ

իմացիր, որ եթէ մարդս քեզ լուկ կեանք է տւել, Գէորգը քեզ կը տայ այն ամենը, որով քաղցրանում, աղնւանում ու վսեմանում է կեանքը: Մէկը քեզ մարմին է տւել, միւսը հոգիդ կը զարգացնի և այգպիսով քեզ համար աւելի օրինաւոր հայր կը լինի, որովհետև հոգին բարձր է մարմնից:

Բայց լա՛ւ եմ երեւակայութեանս զօռ տալիս, — տխուր ժպիտով շշնջեց Հեղինէն:

Այդ ժպիտը յանկարծ տեղի տւեց զայրոյթի արտայայտութեան և նա ինքն իրան ասաց:

Ի՛նչ եմ ցնորւածի պէս զառանցում: Ձէ որ օրէնքը, ոյժը սղա-մարդկանց կողմն է. ի՛նչ կարող եմ անել ես իմ կին տեղովս: Երե-խայիս ինձ չեն տալ, նա կը մնայ հօր մօտ, հօրիցը պէտք է կախ-ւած լինի նորա դաստիարակութիւնը: Կարո՞ղ եմ ես թողլ տալ, որ երեխաս կրթւի այնպիսի մարդու ազդեցութեան տակ, որի մասին ես սաստիկ ստոր կարծիք ունեմ: Ոչ, այդ միտքը բաւական է, որ ես միշտ տանջւեմ և ոչ մի բոպէ հանգիստ չ'ունենամ... Ստուած իմ, ինչ անեմ, որ ջուրն ընկնեմ... Ձէ, աւելի լաւ է տանջւեմ, խո-րովւեմ այս դժոխքի մէջ ու երեխայիս հետ լինեմ. իմ կողմից ան-ներելի յանցանք կը լինի թողնել խեղճ երեխայիս այդ ստոր արարածի հսկողութեան տակ: Մի բան որ ինձ համար բախտաւորութիւն չը կայ, մնամ՝ պէտք է տանջւեմ, հեռանամ՝ էլի պէտք է տանջ-ւեմ ու գեռ երեխայիս էլ անբախտացնեմ. աւելի լաւ է մնամ և միայն ես անբախտանամ:

Այսպէս իւր սև օրն էր լալիս Հեղինէն և արտասուքի կաթիլ-ները գլորւում թափւում էին գրկի երեխայի երեսին...

— Գնում ենք ուսումնարան թէ չէ, — սթափեցրեց նրան մտա-խոհութիւնից Թամարի ձայնը:

— Ախ, մոռացել էի, ներիր, հոգիս, այսքան ժամանակ քեզ սպասել տւեցի:

Մի քառորդ ժամից յետոյ նրանք արդէն փողոցումն էին:

— Թող տւէք ինձ ուղեկցել ձեզ, — լսեց նրանց յետևից Ասու-նու ուրախ ձայնը:

Հեղինէն լուռ զլուխ տւեց նրան:

Նարունակեցին ճանապարհը: Մի քիչ առաջ գնալուց յետոյ

Հեղինէն առաջարկեց ճանապարհը մի քիչ ծռել, գնալ Եւրոպա հիւրանոցի մօտով: Նա սաստիկ ուզում էր տեսնել Սահառունու և յոյս ունէր, որ գուցէ ճանապարհին պատահէին նորա հետ:

— Բայց, տիկին Հեղինէ, այգպիտով ճանապարհը շատ կ'երկարի, իսկ դուք այսօր մի քիչ տկար էք երևում:

— Ոչինչ, աւելի լաւ կը լինի, մի քիչ օգ կը ծծեմ,— մտքամուր ար պատասխանեց Հեղինէն:

Ասունին ոչինչ չ'ասաց: Նա էլ, նայելով Հեղինէի դարդոտ դէմքին, տխուր տրամադրութեան մէջ ընկաւ: Նա դէպի Հեղինէն հասարակ յարգանքից աւելի բարձր զգացմունք էր տածում և վաղուց էր նկատել, որ նա տանջւում է, բայց հասկանալով, որ սիրտը այնպիսի քնքոյշ և նւիրական լարեր ունի, որոնց ոչ մի կողմնակի մարդ չը պէտք է ձեռք տայ, զսպում էր իրան և չէր հարցնում Հեղինէից, թէ ինչու է նա այդպէս տանջւում:

Եւրոպա հիւրանոցի մօտով անցնելիս Հեղինէն սկսեց անհամբերութեամբ նայել հիւրանոցի պատուհաններին: Յանկարծ պատուհաններից մէկը բացւեց և նորա հայեացքը պատահեց Սահառունու հայեացքին:

Հեղինէն մի քանի րոպէ կանգ առաւ՝ աչքերը յառած Սահառունու վրայ: Ինչպէս կը թռչէր, կը բարձրանար վերև նորա մօտ, եթէ կարելի լինէր:

— Ինչ է պատահել Գէօրգի Ալէքսանդրովիին, հօ հիւանդ չէ,— անհանգստութեամբ դիմեց նա Ասունուն:

— Հա, տաքացնում է:

— Ո՛րքան փոխւել է:

— Ինձ թւում է, որ ինչ—որ մի հոգս նրան սաստիկ անհանգստացնում է: Մի բան է միայն ինձ զարմացնում, որ այժմ նորա պարապմունքները աւելի յաջող են գնում քան երբ և իցէ:

— Նա էլ ինձ պէս ուզում է սաստիկ աշխատելով խնդրել սրտի զգացմունքը,— անցաւ Հեղինէի մոքովը և նա երկմտաբար շարժեց գլուխը:

Իսկ Սահառունին, որ Հեղինէին Պետտիգօրսիից վերադառնալուց յետոյ չէր տեսել, անթարթ նայում էր նրան:

Հեղինէն վաղուց հեռացել գնացել էր, էլ չէր երևում, բայց

նա շարունակում էր մոտայոյզ նայել փողոցը, մինչև որ սառը, խոնավ քամին սարսուռ գցեց նորա մարմինը: Այն ժամանակ միայն նա պատուհանը փակեց ու ընկաւ բաղկաթոռի մէջ: Տաքութիւնը փոխւեց դողի:

—Խեղճ կ'ին, ինչպէս փոխւել է այսքան կարճ ժամանակում,— մտածեց Սահառունին:—Ինչպէս բախտաւոր կարող էինք լինել մենք, եթէ որ... էհ, աշխարհքի բաները այդպէս է... յուսահատ կերպով թափ տւեց նա ձեռքը:—Մեր ճակատագիրն է կուել և տանջւել: Այո, տանջւել ու կուել,—մի քանի անգամ բարձրաձայն կրկնեց Սահառունին:

Երկար ժամանակ մնաց նա այդպէս տխուր մտածմունքների մէջ ընկած: Վաղուց մոլթն ընկել էր, բայց նորա մտքովն էլ չէր անցնում, որ պէտք է ճրագ վառել, վերջապէս նա սկսեց սթափւել իւր խոր մտածմունքներից, հրամայեց լամպը տան ու սկսեց պարապել, բայց բոլորովին անյաջող, — ոչինչ չէր դուրս գալիս:

Միայն Սահառունին չէր, որ մտածում էր Հեղինէի մասին, Եփեմիայի միտքն էլ զբաղւած էր Հեղինէով: Այն ժամանակ երբ որ Սահառունին, մտքով վերացած, նստած էր բաղկաթոռում, Եփեմիան եղբոր հետ խօսում էր իւր հարսի մասին: Նա վաղուց կասկածում էր, որ իւր հարսի ու Սահառունու մէջ մի բան պէտք է լինի և միայն յարմար առթի էր սպասում այդ կասկածը եղբորը հաղորդելու համար:

—Ձեր տունը խռովութիւն գցողը Սահառունին է,—խորհրդաւոր կերպով սկսեց նա, Սահառունին որ չը լինէր՝ կինդ քեզ հետ միշտ հաշի կ'ապրէր: Քանի քանի անգամ ակնարկութեամբ հասկացրել եմ քեզ այդ, բայց դու իմ խօսքերս սկի բանի տեղ չէիր դնում: Տես, զգոյշ կաց, կ'ինդ Սահառունու դերին է դարձել:

—Լաչաք կայ գլխիդ ախր, որ բամբասանք չ'անես—չը լսես, օրդ օր չի լինիլ,—ասաց Ամիրանովը, աշխատելով սուսնափրտ ձևանալ:

—Դու գիտես. ես որ իմ ասելիքս ասացի Քո քէֆն է. ուղում ես կնկանդ իրաւունք տուր մէկի տեղ տասը մարդ սիրի: Եհ, գիտեմ, հիմիկւայ ժամանակները քրոջը մարդու տեղ դնող չկայ. բայց դէ չի լինում, սիրտ է՝ ցաւում է, մարդ չի դիմանում՝ խօսում է:

Լաւ, ծիծաղիր վրաս, ասա որ Եփեմիան ասէկօսէ շատ է սիրում մի օր կը գայ, այսօրւայ խօսքերս միտդ կը բերես, կ'ասես թէ՛ քրոջդ գլխումն էլ խելք է եղել:

— Լաւ, լաւ, Եփեմիա, էլ ինչ ես տաքանում, հաւատում եմ... հանգստացրեց Ամիրանովը քրոջը:

Հաւատում եմ... ես ինքս էլ վաղուց կասկածում եմ... աւելցրեց նա ու, բարկացած թափ տալով ձեռքը, գնաց իւր առանձնասենեակը:

Քրոջ խօսքերը նրան խորը մտահոգութեան մէջ գցեցին: Որքան աւելի էր սկսում նա մտաբերել զանազան դէպքեր իրանց կեանքից այնքան աւելի էր համոզւում, որ քոյրը ճիշտ է ասում:

Սահառունին առաջ ամեն օր գալիս էր մեզ մօտ, իսկ այժմ աշխատում է յը պատահել մեզ հետ. երևում է, խիղճը մաքուր չէ: Այո, Եփեմիան ճիշտ է ասում... մոայոյզ կերպով արտասանեց Ամիրանովը:

Նորա դէմքը հեռոցհեռէ աւելի ու աւելի մռայլ արտայայտութիւն էր ստանում:

Ինձ ասա, ինձ, կոյր էի ինչ է, որ ոչինչ չէի նկատում և որ, հաւատալով նրանց անպայման ազնւութեանը, թողեցի որ այդպէս մտեմանան: Անամօթ Սահառունի, քեզ այդ էփան չի նստիր:

Ամիրանովը ինքն իրան ուտում էր նախանձից:

Բայց գուցէ և սխալւում եմ, — աշխատում էր նա հանգստացնել իրան. պէտք է ձեզինէին փորձել, նա կեղծել չի կարողանում, գոնէ մինչև այժմ չէր կարողանում:

— Մի բան ինձ զարմացնում է, հոգիս, — յարմար առիթ գտնելով դիմեց նա Հեղինէին, անյաջող կերպով աշխատելով ծածկել վրդովմունքը, — մի ամիս կը լինի, որ եկել ենք Պետտիգօրսկից ու այսքան ժամանակ է Սահառունին մի անգամ էլ է չի եկել մեզ մօտ: Ինչով պէտք է բացատրել այդ:

— Ձեմ իմանում, — հազիւ լսելի ձայնով ասաց Հեղինէն ու ցնցւեց:

Ամիրանովը ուշադրութեամբ դիտում էր նրան:

— Էգուց ուզում եմ մի քանի մարդկանց ճաշի հրաւիրել, շատ

ուրախ կը լինէի եթէ Սահառունին էլ գար: Տոմսակ չե՞ս գրիլ որ գայ:
Հեղինէն սաստիկ ցնցեց ու գունաթափեց:

—Դու... գիտես...

Նա ուզում էր փախչել սենեակից, բայց չը կարողացաւ և ու-
ժասպառ ընկաւ առաջին պատահած աթոռի վրայ:

Նա վճռեց ամեն բան յայտնել մարդուն, բայց լեզուն բռնեց,
չը կարողացաւ խօսել:

—Այժմ ամեն բան պարզ է,—մտածեց Ամիրանովը և սպրանեց:

Սիրտն ուզում էր պատուել, արիւնը գլուխը խփեց, բայց նա սաս-
տիկ ծիգ գործ դրեց և զսպեց իրան: Գնոջը ոչինչ չ'առաց, գնաց
իւր առանձնասենեակը և, իւր մշտական սովորութեան հակառակ,
ամբողջ երեկոյ տանը մնաց:

Հազար ու մի մտածմունքներ ալէկոծում էին նորա միտքը:
Նա երկար մտածում էր, թէ ինչպէս վարւի այսուհետև կնոջ հետ:

—Նա այնպիսի բնաւորութիւններից է, որոնց հետ համբերու-
թեամբ ու լուռութեամբ աւելի բան կարելի է անել քան խիստ միջոց-
ներով,—վճռեց Ամիրանովը և ըստ երևոյթին, մի քիչ հանգստացաւ:

XVI

Սահառունին աշխատում էր չը սլառահել Ամիրանովների հետ,
բայց ճաշի հրաւերը ստանալուց յետոյ էլ անկարելի էր այդ վշա-
դիկաւկազից յետոյ Ամիրանովն ու Սահառունին դեռ իրար չէին պա-
տահել: Առաջին տեսակցութիւնը Ամիրանովի համար վճռական նշա-
նակութիւն պէտք է ունենար իւր կասկածների վերաբերութեամբ:
Նա խորին ուշադրութեամբ դիտում էր կնոջ ամեն մի շարժումը,
ամեն մի հայեացքը և վերջնականապէս համոզեց, որ իւր կաս-
կածները կնոջ դէպի Սահառունին տածած զգացմունքի մասին բո-
լորովին ճիշտ էին: Այդ սաստիկ մտահոգութեան մէջ գցեց Ամիրանովին:

Մեղաւորը ես եմ. ես չը պէտք է թողնէի որ նրանք այդքան
մտերմանան իրար հետ, չը պէտք է կուրօրէն հաւատայի կնոջ,
մանաւանդ որ շատ լաւ դիտէի, որ նրանք սաստիկ համակրում են
իրար: Այդպիսի անհոգութիւն աններելի էր ինձ համար,—յանդի-
մանում էր ինքն իրան Ամիրանովը՝ տանջւելով նախանձից:

Նախանձը բաւական չէր՝ մի նոր հողս էլ աւելացաւ, որ համարեա նոյնչափ վրդովեց Ամիրանովին որքան և նախանձը։ Նորա ականջոյն հասան քաղաքումը պտտող լուրեր, թէ նորա կինը ուզում է գիշերօթիկ ուսումնարան բանալ։

Նա սկզբում ուշադրութիւն չէր դարձնում այդ լուրերի վրայ, կարծելով որ այդ միայն ասէկօսէներ են, բայց մի օր դիւանատանը նոյն լուրը հաղորդեցին նրան իւր երկու լաւ ծանօթները՝ պնդելով որ այդ հաստատ բան է։ Ել չը հաւատալ անկարելի էր։ Ամիրանովը սաստիկ վրդովւած սովորական ժամանակից շուտ վերադարձաւ տուն և ուղղակի գնաց կնոջ մօտ։

— Այս ինչ լուր է պտտում քաղաքում, Հեղինէ։ Ամենքն էլ ասում են, որ դու ինչ որ պանսիօն ես ուզում բանալ։ Առաջ բանի տեղ չէի դնում, բայց երբ որ Ելիզաւետա Բոգդանովնան էլ նոյն բանն ասաց, երբ որ վերջապէս պաշտօնակիցներս հաստատեցին այդ, ես էլ չէի կարող ուշադրութիւն չը դարձնել ու սաստիկ վրդովեցի։

— Շատ զուր, — սառը-սառը ընդհատեց նորա խօսքը Հեղինէն։

— Ուրեմն ճիշտ են ասում։

— Այո։

— Երազ ես տեսել ինչ է։ Այդ էր պակաս։ Հս չես գտել։ Ուզում ես ինձ խալխի ծիծաղատեղ դարձնել, ուզում ես ինձ մի մատ մեղր շինել քաղաքացոց բերնում։ Ով է տեսել, որ ինձ պէս հարուստ մարդու կինը իւր աշխատանքով փող վաստակի։ Փառք Աստուծոյ, ոչ ոք դեռ ինձ ժլատ մարդ չի համարել, ուզում ես որ այդ փառքին էլ արժանանամ։

Եհ, լաւ, այդ բոլորը մի կողմը թողնենք. այդպիսի մտադրութիւն որ ունէիր, ինձ ինչու ոչինչ չէիր ասում։

— Շատ հասկանալի պատճառով, — վախենում էի հակառակէք մտադրութեանս, — մի քիչ վախվախելով պատասխանեց Հեղինէն։

— Իսկ այժմ, կարծում ես, իրաւունք չ'ունեմ քեզ արգելելու այդ։

— Ես վաղուց մտադիր էի ձեզ յայտնել այդ և միայն յարմար առիթ...։

— Ես իմ թշնամին չեմ. այն էլ բաւական էր, տիկին, ինչ որ քաշեցի ձեր ձեռքից, — կատաղած ընդհատեց նորա խօսքը Ամիրանովը՝ առանց լսելու թէ նա ինչ էր ասում։ Կը տեսնենք այժմ...։

ես ձեզ կ'ապացուցանեմ, որ իմ տանը ես կատարեալ տէր եմ, որ ես ոչ ոքի թոյլ չեմ տալ իմ անունը խախտառկել... լսո՛ւմ էք, թոյլ չեմ տալ:

Ամիրանովը էլ չէր կարողանում զսպել բարկութիւնը: Իսկ Հեղինէին այդ սպառնալիքները փոխանակ վախեցնելու աւելի սիրտ ու վճռականութիւն էին տալիս: Ճիշտ է նա զիտէր, որ առանց մարդու համաձայնութեան նորա համար դժւար կը լինի իւր բաղաձանքին հասնել, բայց այդ բոլորէն նա առանձին զւարճութիւն էր զգում իւր ասածը պնդելում:

— Լսում եմ, բայց իմացած կացէք, որ իմ վճիռը անդրդւելի է, — շեշտելով արտասանեց Հեղինէն արհամարհական հայեացք գցելով մարդու վրայ:

Այդ ժամանակ կողքի սենեակից լացի ձայն եկաւ. երեխան էր լալիս:

Հեղինէի դէմքը ալլալեց:

— Եթէ մէկ էլ պանսիօնի կամ դասերի անուն ես աւել, երեխայիդ ձեռիցդ կը խլեմ ու կը տամ մի վարձկան կնոջ որ պահի: Ես թոյլ չեմ տալ, որ իմ որդին մօրիցը օրինակ առնի և առանց յարգանքի ու արհամարհանքով վերաբերւի հօրը: Դու էլ լաւ իմացիր, որ իմ վճիռն էլ անդրդւելի է:

— Ախ, Աստուած, Աստուած, — հառաչելով բացականչեց Հեղինէն ու երկու ձեռքով բռնելով գլուխը երեսն ի վայր ընկաւ բարձի վրայ:

Այդ բոլորէն միայն նա բոլորովին պարզ կերպով հասկացաւ, թէ ինչ անդիմադրելի իշխանութիւն ունի իւր վրայ մարդը:

Մի քանի բոլորէն նրանք լուռ մնացին: Դժւար է խօսքով նկարագրել թէ ինչ քաջեց Հեղինէն այդ մի քանի բոլորում:

— Դուք ինքներդ տեսնում էք, — վերջապէս սկսեց խօսել Հեղինէն հազիւ զսպելով լացը և այնպիսի ձայնով, որ արտայայտում էր կատարեալ յուսահատութիւն, — դուք տեսնում էք... որ ինձ համար անտանելի է ապրել ձեզ հետ: Խնդրում եմ, աղաչում եմ ձեզ, եթէ ձեր սրտում մնացել է կարեկցութեան գոնէ մի նշոյլ, թոյլ տւէք ինձ երեխայիս հետ գնալ մի տեղ, հեռանալ այստեղից և մոռացէք, որ ես կամ աշխարհիս երեսին:

Այդ խօսքերը իրանք իրանց դուրս թռան Հեղինէի բերնից: Մի

քիչ յետոյ նա ինքն էլ զարմանում էր, թէ ինչպէս կարող էր ինքը այդպէս մի անմիտ պահանջ յայտնել:

Ամիրանովը, ըստ երևութիւն, զգացւեց և սկսեց զղջալ, որ չէր զսպել բարկութիւնը:

--Գիտեմ, թէ ով է քեզ այդպիսի մտքեր թելադրել, — մի քիչ լռելուց յետոյ սլւսըւացրեց նա ատամներէ արանքից:

Երբ որ նա այդ խօսքերն արտասանում էր Հեղինէն սննեակիցը արդէն դուրս էր եկել:

Իւր ննջարանումը փակւած խեղճ կիներ բարձրաձայն լալիս էր: Երկար ժամանակ արտասուէր գետի նման թափում էր նորա աչքերից և նա չէր կարողանում հանգստանալ: Լացից նորա գլուխը սկսեց սաստիկ ցաւել և նա համարեա ամբողջ օրը մնաց պառկած անկողնում: Իրիկնադէմին նա վերկացաւ բոլորովին ուժասուլաւ ու իջաւ պարսէզը մի քիչ կազդուրւելու յոյսով: Պարտէզումն էր և դայեակը երեխայի հետ: Նա աւաւ դայեակի ձեռքից երեխային, մի քիչ խաղացրեց, գորովանքով համբուրեց նրան ու, յետոյ տալով դայեակին, ասաց.

—Այստեղ սկսում է մի քիչ ցրտել, տար նեքսւ:

—Դու էլ որ տուն գնաս լաւ կանես: Կը մրսես, առանց այն էլ այսօր քէֆ չունես: Ինչ ես դարդ անում, ջահէլ օրդ սեւացնում: Գնանք մի քիչ բան կեր, այսօր բերանդ ոչինչ չես առել, — համոզում էր Հեղինէին բարի պառաւը:

—Ախորժակ սկի չունեմ, նանի, դու վերկաց գնա, ես այստեղ շատ չեմ մնալ, — թոյլ ձայնով պատասխանեց Հեղինէն:

—Սրտիցս արիւն է կաթում, որ քեզ մտիկ եմ տալիս, — խորը հոգոց քաշեց պառաւը և կարեկցաբար նայեց Հեղինէին, որին իւր ձեռների վրայ էր մեծացրել:

Այդպէս ախ ու վախ անելով դայեակը փաթաթեց երեխային հաստ վերմակի մէջ ու տարաւ նեքսւ: Մի քանի րոպէ անցած նա վերադարձաւ պարսէզը հետը բերելով Հեղինէի համար մի բարձ ու ոտների տակը պցելու մի փոքրիկ գորգ:

—Հիմա հանգիստ կը նստես, ոտներիդ համար էլ տաք կը լինի:

—Շնորհակալ եմ, նանի:

Այդպէս երկար մնաց Հեղինէն, յետոյ գնաց նեքսւ

Բողջ

գիշերը անցկացրեց մտատանջութեան ու անհանգիստ քնի մէջ:

Հետեւեալ առաւօտը նա նամակ գրեց Սահառունուն: Նամակում նա նկարագրում էր իւր անմխիթար դրութիւնը: Ահա վերջին խօսքերը. «Ձեռն կարող երեակայել, Գէորգ, թէ որքան ցանկանում եմ ես գոնէ մի ժամ անցկացնել քեզ հետ: Ինձ թւում է թէ այդ ինձ ոյժ կը տար կռիւր շարունակելու համար: Գիտեմ, որ քեզ համար շատ ծանր կը լինի զալ մեզ մօտ ու պատահել մեզ հետ և այդ պատճառով չեմ խնդրում, որ գաս: Կարող էիր երեկոյեան զալ մեզ մօտ, որովհետեւ մարդս երեկոները երբէք տանը չի լինում, բայց այդ էլ չեմ ուզում: Ես ու մարդս միայն ճաշի ժամանակ ենք տեսնում իրար հետ: Բայց, Աստուած իմ, որքան երկար է տեւում այդ մի ժամը. երբեմն այն աստիճան անտանելի է թւում ինձ այդ ժամանակամիջոցը, որ ասում եմ թէ տկար եմ ու գնում եմ իմ սենեակը: Կարծեմ մարդուս համար էլ սկսում է անտանելի դառնալ մեր յարաբերութիւնը. նա երբեմն մի քանի օրով ինձ բոլորովին հանգիստ է թողնում, էլ չի ձանձրացնում ինձ խնդրելով որ հիւր ընդունեմ կամ հետը հիւր գնամ, և եթէ չը վախենար ծառաների բամբասանքից՝ ինձ կ'ազատէր ճաշին հետը նստելու պարտականութիւնից, քանի որ նկատում է, որ ես ճաշին առհասարակ ձեռ էլ չեմ տալիս: Ախ, ինչու պէտք է մարդ ստիպած լինի զազունիք սպահել, խաբել ուրիշին.— զաղանիքն ու խաբէութիւնը թունաւորում են մարդու կեանքը: Կը հաւատաս, Գէորգ, բնաւորութիւնս նկատելի կերպով փշաւում է.— երբէք ես այնքան դիւրագրգիռ չեմ եղել ինչպէս այժմ. այդ բաւական չէ, երբեմն ես մինչև անգամ չարահոգի եմ դառնում: Ձեմ իմանում ինչ կը դառնամ վերջը, եթէ այս դրութիւնս երկար տևի: Խիղճս ինձ հանգիստ չի տալիս. ես ապրում եմ մարդուս հաշուով, կրում եմ նորա անունը, հասարակութիւնը ինձ պատուում ու յարգում է իբրև նորա ամուսնուն, մինչդեռ ես իսկապէս ինձ նորա ամուսինը չեմ համարում. այդ իմ կողմից անազնութիւն է: Բայց ինչ անեմ, ասա, ինչ անեմ, խելք դիր դուրս... Ներիր, Գէորգ, գիտեմ, որ այս նամակս քեզ կը տխրեցնի, բայց սիրտս շատ է լցւել, ուզում է տրաքել. դարդս ինձ կ'ուտի, կը սպանի, եթէ գոնէ քեզ էլ է չասեմ, սիրտս հովացնեմ: Մնաս բարեւ, չէ՛, չէ՛, ցտեսութիւն: Քո Հեղինէ:

Նամակը գրելուց յետոյ Հեղինէի սիրտը մի քիչ կարծես թե-
թեւացաւ, բայց մի քիչ անցած նա սկսեց զղջալ և եթէ ձեռքումը
ճար լինէր յետ կը դարձնէր դայեակին, որի ձեռքով ուղարկել էր
նամակը:

— Զէ, ուշ է, մաածեց նա, երևի այժմ Գէորգը արդէն կար-
դում է: Ախ, ի՞նչ յիմարութիւն էր, որ ես արեցի:

— Հը, տւեցիր, — անհանգիստ սրտով հարցրեց Հեղինէն
դայեակին, երբ որ նա վերադարձաւ:

— Զէ, տանը չէր, — կմկմաց պառաւը, — իսկ դու հրամայեցիր ..

Անկատելի կերպով սենեակը մտաւ Եփեմիան:

— Լաւ է, լաւ, — ուրախացաւ Հեղինէն ու նամակը ճղեց,
կտոր — կտոր արեց:

Դայեակը շարած նայեց նրան ու դուրս եկաւ: Զանգը խփե-
ցին: Եփեմիան ձեռ ու ոտ արեց ու շտապով գնաց ընդունարանը:

— Հեղինէ, — լսեց նրա ձայնը, — դուրս եկէք, ձեզ մօտ հիւրեր
են եկել:

— Ասէք, որ տանը չեմ:

— Ինչպէս թէ տանը չէք: Եղբայրս առանց այն էլ ձեր պատ-
ճառով օրը տասը անգամ կարմրում է:

Պատասխանի տեղ Հեղինէն շրթունքները արհամարհաբար ոլո-
րեց ու գնաց, փակեց իւր սենեակում:

— Ի հարկէ, ինչ ասել կ'ուզի, որ սիրականի հետ ժամանակ
անցկացնելը կամ նամակագրութիւն ունենալը անելի դուր կը գայ
քան հասակաւոր կանանց հիւր ընդունելը, — մեմութացրեց Եփեմիան
ատամները իրար սղմած:

Նա անհամբերութեամբ սպասում էր եղբորը, որ նորա մօտ
հարսի վրայ յարձակելով կարողանար սիրտը հանգստացնել: Շատ
չ'անցած նա եկաւ: Եղբայր ու քոյր երկար ժամանակ քչփռում
էին: Յանկարծ ներս մտաւ Թամարը: Նրանք լռեցին:

— Հեղինէն ո՞ւր է:

— Ինչի համար ես հարցնում, — հարցրեց Ամիրանովը:

— Մի ծանօթ տիկին խնդրեց, որ այս նամակը տամ Հեղինէին:
Կարծեմ, խնդրում է որ դաս տայ իւր երկու փոքրիկ աղջիկներին:

— Ի՞նչ, ղեռ նա ձեռք չի քաշել այդ տուտուց բաներից: Եւ

դու համարձակում ես նրան օգնել այդպիսի խաչտառակ գործում, —
յարձակեց քրոջ վրայ Ամիրանովը:

— Ես ինչ եմ արել, որ համարձակեմ կամ չը համարձակեմ:
Որ ինձ հանգիստ թողնես, լաւ կ'անես, — անսովոր համարձակու-
թեամբ պատասխանեց Թամարը ու մի քանի քայլ յետ—յետ գնաց:

— Տուր այս բուպէիս ինձ այդ նամակը, — կատաղած գոռաց
Ամիրանովը:

— Ձեմ կարող տալ. ում որ պատկանում է, նրան պէտք է
հասնի:

Եւ Թամարը ծրարը պինդ սեղմեց ձեռքումը:

— Ինչպէս ես համարձակում այդպէս վարել եղբօրդ հետ:
Ինչպէս ես մոռանում նորա լաւութիւնները: Ախ, ինչ ասեմ, մի
տեսնեմ, նորա երախտիքը աչքերդ բռնի, որ իմանամ թէ վերելումն
էլ Աստուած կայ, որ ապերախութեան պատժում է, — սկսեց գոռո-
ռալ Եփեմիան՝ բռունցքները սեղմած:

Թամարը ականջները բռնեց ու դուրս գնաց սենեակից:

Հեղինէն շատ փորձեր անելուց յետոյ բոլորովին համոզեց, որ
ոչ քաղցրութեամբ ոչ էլ կռուով չի կարող ստանալ մարդու համա-
ձայնութիւնը պանսիօն բռնալու կամ մասնաւոր դասերով պարապե-
լու համար:

Ամիրանովը, կոնջ հետ հաշտելու սաստիկ պահանջ զգալով, աշ-
խատում էր որքան կարելի է քաղցրութեամբ, մեղմ կերպով համոզել
նրան, ապացուցանել որ ինքը համաձայնութիւն տալ չի կարող:

— Ես շատ լաւ եմ հասկանում, թէ ինչքան գովելի է քո
ձգտումը դէպի աշխատաւոր կեանքը, — ասաց նա մի օր կնոջը, — Լ
սրտանց ուրախ կը լինէի, եթէ դու մի որ Լ է բարեգործական դրս-
րոցում ձրի դասեր տալիս, բայց քո ուղածդ ես անբարեխղճութիւն
եմ համարում, որովհետեւ դու դրանով կը խլես ուսուցչութեամբ
ապրուստ վաստակող կանանց բերնից նրանց կտոր հացը:

Նկատելով, որ իւր վերջին պատճառաբանութեանը, որի վրայ
նա շատ մեծ յոյս ունէր, Հեղինէն կասկածանքով վերաբերեց, նա
շարունակեց, — Ինչպէս տեսնում եմ, դու չես ուզում իմ հաշով ապրել,
որովհետեւ ինձ չես սիրում. թող Աստուած գիտնայ, թէ դու որքան
վիրաւորում ես ինձ դրանով: Քեզ հանգստացնելու համար ես քո

օժիտիցդ հազար մանէթ կտամ քեզ. սրանից յետոյ քո փողերդ ծախսիր:

Տեսնելով, որ այդ առաջարկութիւնն էլ մեծ տպաւորութիւն չը գործեց կնոջ վրայ, նա աւելցրեց ողորւածի ձայնով, — յոյսս միայն ժամանակի վրայ է, մի ժամանակ անկասկած կը համոզւես, որ ոչ ոք և ոչ մի ժամանակ քեզ այնպէս չի սիրել ինչպէս ես:

Ամիրանովի դէմքը վառւում էր: Հեղինէն նորա դէմքի վրայ պարզ կարգում էր նախանձի արտայայտութիւն և գիտէր, որ միայն հպարտութիւնն է ստիպում մարդուն ծածկել այդ զգացմունքը: Նա ուզում էր յայտնել մարդուն իւր գաղտնիքը, բայց զգում էր, որ այդ իւր ուժիցը վեր է:

— Օ՛ֆ, Աստուած, ինչ ծանր բան է սրտումը գաղտնիք ունենալը, — մենակ մնալով յուսահատութեամբ բացականչեց Հեղինէն և սկսեց մտածել, թէ ինչ անի որ դուրս գալ իւր անտանելի դրութիւնից, բայց ոչինչ չէր կարողանում վճռել, կարծես, ուղեղը կորցրել էր իւր դատելու ընդունակութիւնը:

Դուռը կամաց ձեռնեցին. Հեղինէն սթափւեց մտախոհութիւնից: Նա վեր կացաւ ու բաց արեց դուռը:

— Ախ, Թամար, դու ես:

Այդ ասելով նա ուշադրութեամբ նայեց տալի երեսին և այնպէս զարմացաւ՝ կարծես աւաճին անդամն էր նկատում նորա անսովոր նւագութիւնն ու զունատութիւնը:

— Ներիր, Հեղինէ, երեւի քնած էիր:

— Զէ, ընդհակառակը շատ ուրախ եմ, որ եկել ես: Մի քիչ մօտիկ նստիր: Լսել եմ, կազմարարութիւն ես սովորում, որ յետոյ մեր ուսումնարանի երեխաներին սովորեցնես այդ արհեստը, ճիշտ է:

— Ճիշտ է: Շատ լաւ արհեստ է:

— Ինչպէս երևում է, Թամար, դու ամբողջ օրը ուսումնարանում աշխատելով շատ ես յոգնում:

— Ինչո՞ւ է քեզ այդպէս թւում:

— Գոչն չի մնացել երեսիդ... կարծես տկար լինես... բայց ոչինչ, մի վախենալ, հեշտ կը կազդուրւես, եթէ սովորութիւն դարձնես քեզ համար ամեն օր մաքուր օդում զբօսնել:

— Էհ, այդ չէ պատճառը, Հեղինէ ջան... եթէ իմանայիր...

Այդ խօսքի վրայ Թամարը կանգ առաւ և այլապէս չորս կողմը նայելուց յետոյ յանկարծ աչքերը յառեց մի կէտի վրայ, կարծես նորա աչքին մի սարսափելի ուրւական երևեց:

—Թող, մի չիշեցնիլ,—շշնջում էին նորա գունաթափ շրթ-թունքները:

Հեղինէն ապշած նայում էր Թամարի վրայ և սիրտ չէր անում հարց առաջարկել նրան:

Նա Պետտիգորսկից վերադառնալու հէնց առաջին օրից զարմանում էր նկատելով Թամարի մէջ կատարւած փոփոխութիւնը: Թամարը առաջւայ Թամարը չէր,—նա երբեմն հանգած աչքերով ստւերի նման լուռ ու մունջ սենեակի մի անկիւնից միւսն էր գնում գալիս, երբեմն էլ յանկարծ վայրենի կերպով փալլոյ հայեացքով կանգ էր առնում սենեակի մէջ տեղում, ձեռները թափահարում ու ինչ-որ անկապ խօսքեր շշնջում ինքն իրան: Երևում էր, որ մի ինչ-որ միտք, զարհուրելի միտք տանջում էր նրան:

—Ասել եմ, որ մեր ուսումնարանին սպիտակեղէն կարելու մեծ պատուէր են տւել: Ինչ ես կարծում, կը կարողանան մեր աշակերտուհիները բոլորը ժամանակին հասցնել,—հարցրեց Հեղինէն աշխատելով ուրիշ հարցով զրաւել տալի միտքը:

—Ի հարկէ. ես յոյս ունեմ, որ մենք այդ պատուէրը շատ շուտով կը վերջացնենք: Ախ, թէ Ստոժուռ սիրում ես, թող որ ես ամբողջ օրը ուսումնարանումը անցնեմ, այնտեղ ես մոռանում եմ... այսինքն... այնտեղ ես շատ ուրախ եմ զգում ինձ,—աւելցրեց նա նկատելով իւր սխալը:

Եւ իսկապէս, երեխաների հետ ժամանակ անցկացնելը շատ լաւ էր ազգում Թամարի վրայ: Նրանց անմեղութիւնն ու պարզասրտութիւնը կարծես նորա ալէկոծւած հոգուն հանգիստ ու խաղաղութիւն էին ներշնչում, իսկ երբեմն և մի անորոշ ցանկութիւն ազատւելու ինչ-որ մի բանից, որ նրան սաստիկ ճնշում ու տանջում էր:

XVII

Եկաւ հոկտեմբեր ամիսը իւր հրաշալի օրերով: Ամիրանովներ ընտանեկան կեանքում ոչինչ չէր փոխել: Ամիրանովը սկսել էր սովորել կնոջ խիստ ու սառն վարմունքին, բայց ի հարկէ դարձեալ

ամեն ջանք գործ էր դնում այդ տեսակ յարաբերութեանը վերջ տալու: Իսկ Հեղինէն աշխատում էր տեսնել Սահառունու հետ:

Մի օր Հեղինէն սովորաբար զբաղւած էր Սահառունու վրայ մտածելով:

— Ախ, գոնէ նորա ընկերներից մէկն ու մէկին պատահէի, նորա մասին մանրամասն տեղեկութիւններ հարցնէի, — մտածում էր նա:

Այդպէս նստել-մտածելով բան չէր դուրս գալ: Հեղինէն պատրաստեց տանից դուրս գալ: Դեռ իրանց սանդուղների վրայ էր, որ պատահեց Ասունուն:

— Հաղիւ-հաղ, Ալեքսանդր Վասիլիչ, մեզ մոքներդ գցցի՛ք, ինչքան ժամանակ է չէք երևում, — ուրախ-ուրախ ողջունեց նրան Հեղինէն և, իսկոյն իւր վերարկուն ու գլխարկը հանելով, հրաւիրեց նրան ընդունարանը:

Նորա բոլոր շարժմունքներից պարզ երևում էր, որ հիւանդոտ անհամբերութեամբ ուզում է ինչ-որ մի բան իմանալ. նա իսկոյն հարցրեց:

— Լսել եմ, որ Գէօրգի Ալեքսանդրովիչը այս օրերս գնում է արտասահման, ճի՞շտ է:

— Այո. նա վաղուց անհամբերութեամբ սպասում է այն օրին, երբ կը կարողանայ ճանապարհ ընկնել դէպի արտասահման:

— Նս այդ վաղուց գիտեմ, բայց չէի կարծում, թէ նա այդպէս շուտով կը կարողանայ պատրաստութիւններ տեսնել ճանապարհ ընկնելու:

Նրեկոն աննկատելի կերպով անցաւ. — ամբողջ ժամանակը նրանք խօսում էին Սահառունու մասին: Հեղինէն հասկանում էր, որ իւր ու Սահառունու յարաբերութիւնները մասամբ յայտնի են Ասունուն և այդ պատճառով շատ էլ չէր քաշւում նրան Սահառունու մասին հարց ու փորձ անելուց:

Ասունու գնալուց յետոյ Հեղինէն վհատութեան մէջ ընկաւ: Թէև Սահառունին չէր գալիս նրանց մօտ, բայց Հեղինէն գոնէ գիտէր, որ նա իրանից հեռու չի, — այդ էլ բաւական էր նորա համար: Վերջապէս, եթէ նա Թ-սումլը մնար, նրանք կարող էին թէև ուշուշ, բայց էլի պատահել, տեսնել, խօսել: Իսկ այժմ, — նա գնում է և Հեղինէն պէտք է այդ մխիթարութիւնիցն էլ զրկւի:

— Յոնկարծ չը վերկենայ ու առանց ինձ հետ մնաւ-բարեւ անե-

լու գնայ: Նրանից այդպէս բան կարելի է սպասել,—մտածեց Հեղինէն:

Այդ միտքը այն աստիճան տանջում էր խեղճին, որ նա միւս օրը ճաշից յետոյ գնաց Սահառունու մօտ:

Երբ որ Հեղինէն ներս մտաւ, Սահառունու դէմքը այնպէս փոշիեց երջանկութեան արտայայտութեամբ, կարծես արեգակի ճառագայթ էր, որ ներս թափանցեց և լուսաւորեց նորա սենեակի մռայլը:

Հեղինէն դէն գցեց երեսից հաստ քօղը (վուալ) և վազեց դէպի Սահառունին, որ նստած էր բազկաթոռի վերայ: Երկուսի կրծքիցն էլ դուրս թուաւ ուրախութեան ճիւղ:

—Հեղինէ, դ՞ու ես,—բացականչեց Սահառունին՝ չը հաւատալով իւր աչքերին: Ինչպէս պատահեց, որ եկար այստեղ:

—Աստուած գիտէ, Գէորգ, թէ որքան պահեցի ինձ, որքան զսպեցի, բայց լսեցի որ շուտով գնալու ես, էլ չը կարողացայ դիմանալ, եկայ քեզ հետ մնաւ բարեւ անելու... գուցէ ընդ միշտ...

Հեղինէի ձայնը դողաց:

—Շնորհակալ եմ, հրեշտակս, դու ինձ բախտաւորացրիր դալով,—յուզւած արտասանեց Սահառունին, համբոյրներ դրոշմելով նորա ձեռներին: Քո ներկայութեամբ ես կարծես վերածնեցի, բոլորովին ուրիշ մարդ դարձայ:

Հեղինէն պատմեց նրան իւր սրտի դարդերը:

—Իմացիր, Գէորգ, որ եթէ ես ստիպւած լինեմ մարդուս հետ միասին ապրել, հաշտ կեանք վարել, այդ միայն արտաքուստ կը լինի, իսկ ներքուստ մեր ընտանիքում մշտական կռիւ կը լինի, որից ես յաղթող դուրս կը գամ եթէ որ այդ կռիւը բոլորովին չը մաշի իմ կեանքս: Հաշտութիւն մեր մէջ երբէք չի կարող կայանալ:

— Ինչու ես աշխատում ինձ հաւատացնել, Հեղինէ, ես քեզ էմ ճանաչում ինչ է,—ողեւորւած ասաց Սահառունին և բռնեց նորա ձեռքը:

Հեղինէն գլուխը դրեց նորա կրծքին: Այդ բոպէն նրանց մոռանալ տուեց այն բոլոր տանջանքները, որ նրանք քաշել էին իրանց երկարատեւ անջատման ժամանակ:

Միջանցքից ինչ-որ ոտնաձայն լսեց: Երկուսն էլ ցնցեցին:

—Ուրեմն ե՞րբ ես գնում, Գէորգ,—երկար լուռութիւնից յետոյ աղաւտ շունչ քաշելով հարցրեց Հեղինէն:

—Մի շաբաթից յետոյ, հոգիս:

—Ախ, Ասուած, ինչ պէտք է լինի իմ օրս,—յուսահատած բացականչեց Հեղինէն:

Սահառունին սկսեց մխիթարել նրան:

Նրանք, որ մինչև այդ ժամանակ ուրախ և երջանիկ էին, այժմ տխուր նայում էին իրար:

—Ախ, Գէորգ, ինչ կը լինէր, որ ես էլ կարողանայի քեզ հետ գնալ արտասահման և այնտեղ մասնակցել աշխատանքներին: Գեղ հետ որ լինէի, մէջս նոր-նոր ոյժեր կը ծագէին, իսկ այժմ... Ո՛ւմ և ի՞նչ օգուտ կայ իմ գոյութիւնիցս: Զէ, չէ, աւելի լաւ է մարդ չ'ապրի քան բուսական կեանք վարի ու օր օրի յետևից քաշ տայ իւր խղճալի գոյութիւնը:

Սահառունին ոչինչ չը կարողացաւ պատասխանել, բայց Հեղինէի վրայ այնպիսի հայեացք գցեց, որ թէ զղումն թէ բուռն զգացմունք և թէ ցաւակցութիւն էր արտայայտում. այդ հայեացքը կարծես ասում էր, —սրտիցս արիւն է կաթում, հոգիս տանջւում է:

Խորին լուութիւնը ընդհատեց պատի ժամացոյցը վեց անգամ խփելով:

—Օհո, արդէն ժամի վեցն է,—անհանգստութեամբ նկատեց Սահառունին:

—Ինչու վախեցա՞ր, հօ մարդու չե՞ս սպասում:

—Այո, սիրելիս, ինձ մօտ պէտք է երկու հոգի գան, որոնք խոստացել էին ժամի հինգ ու կէսին ինձ մօտ լինել:

—Որ այդպէս է, մնաս բարեւ:

—Մնաս բարեւ, հոգիս, որքան կարող ես սիրտդ ուրախ ու հանգիստ պահիր: Էլ ինձ մօտ չը գաս. դու չես ճանաչում մեր Թ-սեցոց, չես իմանում թէ ինչ զրպարտութիւններ կ'սկսեն տարածել քո մասին: Ես ինքս կը գամ քեզ մօտ մնաս բարեւ անելու:

Սենեակից դուրս գալու ժամանակը միայն նկատեց Հեղինէն, թէ որքան տանջանք պատճառեց ինքը Սահառունուն իւր այցելութեամբ: Նորա աչքերը արտառակալեցին, բայց նա իրան պահեց և սանդուխքներից վաղէվազ իջնելով կառք բռնեց ու գնաց տուն:

Իրանց տան դռան առաջ նա պատահեց Ասունուն:

—Հէնց նոր ձեզ մօտ էի, տիկին Հեղինէ: Ինձ յանձնարարած

է ձեզ խնդրել, որ վաղը գնաք Միհրանովենց տունը, նրանք երեկոյթ ունեն։

—Ինչո՞ւ որ, — զարմացաւ Հեղինէն։ — Դուք գիտէք, որ ես համարեա ոչ ոքի մօտ չեմ գնում։

— Դուք պէտք է գնաք նրան խնդրելու, որ մեր ուսումնարանի օգտին ներկայացում կամ նւադահանդէս սարքի։ Դուք էք հիմնել ուսումնարանը, տիկին Հեղինէ, դուք էլ պէտք է աշխատէք պահպանել։

— Բայց յաջողութիւն կ'ունենամ։

— Օ, դրա մասին միամիտ կացէք, ես երաշխաւոր եմ, որ դուք մերժումն չէք ստանալ։ Ելիզաւետա Բօգդանովնան Նադեալի ծննդի օրը չի մերժիլ՝ ինչ էլ խնդրելու լինէք։

Ասունին, որ աշխատում էր հիւր ուղարկել Հեղինէին գլխաւորապէս այն ցանկութեամբ, որ նրա սիրտը մի քիչ բացւի, այնպէս խնդրում, թախանձում էր աւաջ բերելով ուսումնարանի դրութիւնը և ապացուցանելով, որ Ելիզաւետա Բօգդանովնան կը կատարի նրա խնդիրքը, որ Հեղինէն սոփալած եղաւ զիջել և հաւաճայնութիւն տալ։

Ասունուն դնալուց յետոյ Հեղինէն մտաւ իւր սենեակը և տեսաւ իւր գրասեղանի վրայ մի նամակ իւր մօրաքրոջ որդի Վրթանէսեանից։ Նիկողայոսի նամակները, որոնք լինէին լինում համարձակ, ազնիւ և գործնական կեանքի աղաւաղիչ ազդեցութեանը դեռ չ'ենթարկւած հայեացքներով միշտ ոգևորիչ ազդեցութիւն էին ունենում Հեղինէի վրայ։

Զընայելով որ Ամիրանովը ամեն կերպ աշխատում էր ծածկել օտարներից իւր ընտանիքում ծագած երկպառակութիւնը, բայց էլի քաղաքում հազար ու մի ասէկօսէներ էին պտտում նորա ու իւր կնոջ յարաբերութիւնների մասին։

Եփեմիան ինչքան աշխատում էր իրան զսպել եղբօր ընտանեկան զաղրոնիքը լոյս չը գցելու համար, չէր լինում, — նա չէր կարողանում յաղթել իրան, չէր կարողանում պահել իւր լիզուն, որ կարծես բամբասելու համար էր տրւած նրան, և նա իբրեւ սաստիկ զաղու-

նիք յայտնեց իւր ընկերուհիներէից երկու — երեքին իւր եղբօր ընտանիքում ծագած երկպառակութիւնը:

—Այդ էլ ձեր գովական Ելէնա Պալովնան, որին երկինք էիք հասցնում, — դարձաւ Միհրանովան իւր երեկոյթի ժամանակ իրան շրջապատող մի խումբ երիտաւարներին:

Մի քանիսը շողոքորթութեամբ հաստատեցին գեներալուհու նկատողութիւնը, իսկ մի քանիսը սկսեցին տաք կերպով պաշտպանել Ամիրանովային:

Այդ ժամանակ Ելիզաւետա Բօգդանովնայի ուշադրութիւնը իւր վրայ գրաւեց Նադեան, որ մտաւ սենեակը տխուր ու թթւած դէմքով:

—Ինչ է պատահել քեզ, հոգիս, ինչու ես այդպէս տխրել, — անհանգստացած հարցրեց նա՝ մօտենալով աղջկանը և բռնելով նորա ծնօտից:

—Թողէք ինձ, անհամբերութեամբ մերժեց մօր փաղաքշանքը Նադեան:

Աղօլջիւր այսօր չի եկել, այդ ի՞նչ է նշանակում: Ես կ'երթամ սենեակի ու էլ գուրս չեմ գալ, հիւրերին ասէք, որ յանկարծ հիւանդացայ:

Այդ խօսքերն ասելիս՝ օրիորդի գեղեցիկ սև աչքերը արտասուկալեցին:

—Ձի կարելի, սիրունս, այսօր քո ծննդի օրն է, ինչ կ'ասեն հիւրերը, արդէն քեզ տեսան:

—Ինձ ի՞նչ, թէ տեսան:

—Ինչո՞ւ ես այդպէս յուսահատուած: Դեռ շուտ է, կարելի է դեռ փեսացուդ գայ, — կարեկցաբար արտասանեց Միհրանովան՝ բռնելով աղջկայ ձեռքը:

—Թողէք ինձ, խնդրեմ, — հպարտ — հպարտ պատասխանեց Նադեան: Դուք էք մեղաւորը, դուք այնպէս սիրով չէք վարւում Աղօլջի հետ ինչպէս պէտքն է:

—Ե՛ս չեմ սիրով վարւում նորա հետ, հոգիս: Հապա մի իրան հարցրու տես ինչքան փող է վերցրել ինձանից:

—Դուք էլ որ ինչի վրայ խօսէք վերջը կը գտք կը կանգնէք փողի վրայ, — բարկացած բացականչեց աղջիկը ու վազէվազ գնաց իւր սենեակը:

Ելիզաւետա Բօգդանովնան անհանգիստ սրտով նայեց նորա յետեւից: Նա իւր աղջկայ համար Տրուսիցկուն շատ էլ ցանկալի փեսացու չէր համարում, բայց չէր կարողանում հակառակել նադեալի ցանկութեանը. —նա նորա ամենասիրելի աղջիկն էր:

—Սօֆիա, — ձայն տւեց նա իւր փոքր աղջկանը, որ ներս մտաւ մի կապոց տետրակ ու գիրք ձեռքին:

Ասա տեսնենք, ո՞ւր էիր մինչև այժմ, — խստութեամբ հարցրեց նա՝ մի կողմ քաշելով նրան:

—Դուք միշտ մոռանում էք, մայրիկ, որ ամեն չորեքշաբթի օր մենք զրակսնական երեկոյ ունենք, — ազդու կերպով պատասխանեց Սօֆիան:

—Քանի անգամ քեզ խնդրել եմ, որ տանից դուրս գալիս ինձ իմաց տաս:

—Այդ ինչ պահանջ է, մայրիկ. ես հօ պարտական չեմ ձեզ հաշիւ տալ ամեն մի վարմունքիս համար: Երբ պէ՞տք է համոզւէք վերջապէս, որ ես ինձ թոյլ չեմ տալ ոչ մի պախարակելի քայլ անել, — արտասանեց Սօֆիան նեղացած սրտով ու այնպէս բարձրաձայն, որ բոլոր շրջապատողները կարող էին լսել:

—Լաւ, լաւ, քո լեզուի հախիցը ոչ ոք չի կարող գալ, — բարկացած ձեռը թափ տւեց մայրը, որ վաղուց սովորել էր իւր աղջիկների յանդուգն խօսքերին:

Բարեբախտաբար այդ ժամանակ բարձրաստիճան հիւրեր եկան և նա, թողնելով աղջկանը, մտաւ իւր տանտիկնային ղերի մէջ:

Շատ չ'անցած, երբ որ բոլորը տաք — տաք իրար հետ խօսում էին, ներս մտան Ամիրանովները, որոնք իրանց վրայ դարձրին բոլորի ուշադրութիւնը:

—Ինչո՞ւ էք այդպէս, հօ հիւանդ չէք: Ինչու էք այդքան բարակել: Ինչու տանից սկի դուրս չէք գալիս, — հարց հարցի յետեւից կարկուտի նման թափեցին Հեղինէի գլխին:

Նա հազիւ էր կարողանում բոլոր հարցերին պատասխանել և մտածում էր, — ինչպէս անեմ, որ շուտով դուրս պրծնեմ այստեղից:

Յանկարծ բոլորը քաշեցին նորա մօտից:

—Ախ, Ելէնա Պաւլովնա, որքան բախտաւոր եմ զգում ինձ, որ ձեզ տեսնում եմ: Վերջապէս հորիզոնի տակ այսքան ժամանակ

Թագնաճ .ստղը նորից երևեց և իւր շուրջը ամեն բան լուսաւորեց,—սաստիկ սիրալիր կերպով ողջունեց նրան կոմսը:

Հեղինէն շատ սառւը կերպով պատասխանեց կոմսի ողջոյնին:

Ամիրանովը, որ դիտում էր կնոջը, բարկութիւնիցը շրթունքները կրծոտում էր:

Ձէ, աւելի լաւ է տանը նստի,—մտածեց նա ու մօտենալով նրան, հարցրեց:

—Հը, հոգիս, այժմ աւելի լաւ չե՞ս զգում քեզ:

—Ձէ, ուզում եմ շուտով գնալ տուն:

Միհրանովան իւր մետաքսէ շորը խշխշացնելով անսպասելի կերպով բուսաւ նրանց մօտ:

—Ինչ էք ասում, սիրելիս, ինչ ժամանակ է տուն գնալու: Եթէ իմանալիք, թէ որքան ուրախ են բոլորը, որ դուք եկել էք: Ճիշտ չե՞մ ասում, կոմս: Մնացէք, սիրելիս,—Թախանձելով խնդրում էր նա և, բռնելով նորա երկու ձեռքիցը, նստացրեց նրան բազմոցի վրայ:

Հեղինէն այրալիտով ընկաւ կոմսի ու Ելիզաւետա Բօգդանովնայի մէջ: Ինչ արած՝ պէտք է նստէր թէև այդ հարեանութիւնը նրա սրտովը չէր:

Յարմար ընկալէ գտնելով Հեղինէն խնդրեց Միհրանովային, որ ուսումնարանի օգտին նւագահանդէս սարքի և, համաձայնութիւն ստանալով, վերկացաւ որ գնայ: Միհրանովան շատ աշխատեց նրան պահել ընթրիքի, իմանալով որ այդ մեծ զւարճութիւն կը պատճառի կոմսին, բայց նա չը համաձայնեց:

—Ես Ելէնա Պաւլովնային այն սլայմանովն եմ թողնում գնայ, որ դուք, Միխայիլ Պետրովիչ, յետոյ վերադառնաք մեզ մօտ:

Հասկանում էք,—աղաչելով շնջաց նա Ամիրանովին,—դուք պէտք է պրէժ երանս խաղաք կոմսի հետ. ի սէր Աստուծոյ, եկէք: Ամիրանովը խոստացաւ կատարել նորա ցանկութիւնը:

—Նւագահանդէսը զլուխ է գալիս, Ալէքսանդր Վասիլիչ,—գիմեց Հեղինէն Ասունուն՝ նորա կողքովն անցնելիս:

Ասունին հասցրեց նրան մինչև սրահը:

Որքան սխալուում էի ես, կարծելով թէ հասարակութեան մէջ նորա տիրութիւնը անց կը կենայ. ընդհակառակը հասարակութիւնը

նորա վերայ ճնշող տպաւորութիւն է գործում: Որքան տխուր ու գունատ է այսօր,—մտածում էր Ասունին, որ ամբողջ այդ երեկոյ ղիտում էր նրան:

Ամիրանովների գնալուց յետոյ բոլոր անկիւններում սկսեցին քշփալ նրանց մասին:

—Ինչ հիանալի մարդ է Միխայիլ Պետրովիչը,—բամբասանքները բաց արեց Միհրանովան:

Իսկ ինչ կնոջ՝ ձեռք է ընկել, Աստուած թշնամուս չը պատահեցնի:

—Ես հէնց սկզբիցը այդ կնոջը չը կարողացայ սիրել:

—Բայց ինչ պատուական մարդ է Ամիրանովը:

—Դէ արի ու մի տրաքէր. այգպէս շնորհիւ մարդու հետ այնպէս է վարւում, այնպէս է քրքրւում՝ կարծես թագաւորի ազջիկ լինի:

Ամենքի ուշադրութիւնը գրաւեց Տրուսիցկին, որ այդ րուպէին մտաւ դաշլիծը: Նա Թ-սի բոլոր սալօններում թագաւորելու սովոր մարդու համարձակութեամբ մօտեցաւ Հեղինէի մօտին բամբասանքների անելով զբաղւած կանանց խմբին:

—Ճիշտ է, ճիշտ է, նորա փէշերին ծունր դնել չի կարելի. ես երէկ մի հեռաքրքրական բան իմացայ,—խորհրդաւոր կերպով արտասանեց նա՝ ձեռքումը պտտացնելով շապօկաքը:

—Ինչ էք իմացել, պտտեցէք մենք էլ իմանանք,—թախանձում էր Միհրանովան, որ ամբողջապէս լսողութիւն էր դարձել:

—Շատ շնորհակալ եմ, պարոն, որ բոլոր հիւրերից յետոյ էք գալիս,—յանդիմանօրէն ողջունեց Տրուսիցկուն՝ նադեան՝ վազէվազ մօտենալով նրան:

Մինչև այդ ժամանակ նա սենեակից դուրս չէր եկել:

Տրուսիցկին ներողութիւն խնդրեց, յայտնելով որ ուշացել էր, որովհետեւ պէտք է ձանապարհ գցէր իւր ընկերներից մէկին:

—Դէ, Ադոլֆ Անդրէիչ, սկսէք, մենք լսում ենք:

—Համբերութիւն ունեցէք, Ելիզաւետա Բողդանովնա: Ես երէկ երեկոյ սլատաշմամբ հանդիպեցի տիկին Ամիրանովային մի հիւրանոցի միջանցքում: Զրնայելով որ նա երեսը ծածկել էր հասու քողով, բայց նորա դէմքի գեղեցիկ ձուռնակ շրջադիծը և թափա-

նման սև աչքերը չէին կարող չը գրաւել ինձ նման կանացի գեղեցկութեան նուրբ գնահատողի ուշադրութիւնը:

— Լաւ, գիտենք, շատ էլ մի գովէք նորա գեղեցկութիւնը, — ընդհատեց Տրունիցկու խօսքը Նադեան՝ սաստիկ նեղացած: Մի մօտիկից տեսնէիք նրան, — այնպէս նւազ ու գունատ է կարծես գերեզմանիցը վեր քաշած լինի:

— Էհ, լաւ, բանը դրանումը չի, — անհամբերութեամբ լռեցրին նրան հասակաւոր կանայք, որոնք հետաքրքրութիւնից քիչ էր քնում հոգիները տալին:

— Խորհրդաւոր տիկինը, — շարունակեց Տրունիցկին, — չորս կողմը ուշադրութեամբ նայելուց յետոյ, որ չը լինի թէ ծանօթներից մէկին պատահի, համարեա վաղէվազ ցած իջաւ սանդուղներից: Ինձ այդ բանը շատ հետաքրքրեց և ես իսկոյն իմացայ, թէ բանն ինչու՞ն է: Ինձ ցոյց տւեցին այն սենեակը, որտեղից դուրս էր եկել այդ խորհրդաւոր տիկինը: Մի քիչ յետոյ ի՞նչ եմ տեսնում, — այդ սենեակի պատուհանից դուրս է նայում մի գունատ, ջղային զէմք. նայում եմ, ի՞նչ էք կարծում՝ ո՞վ է, — պարոն Սահառունին է, հա՛, հա՛, հա՛:

Այ ձեզ հանելուկ, քաջ էք վճռեցէք:

Ել բացականչութիւններ էր որ ամեն կողմից լսում էին, ժեկ-նութիւններ էր որ ամեն մարդ տալիս էր:

Իայց շատ չ'անցած Ամիրանովը վերադարձաւ: Առժամանակ այդ ասէկօսէներին վերջ տրւեց:

Ընթրիքից յետոյ, երբ կանայք դուրս եկան սեղանատնից, Տրունիցկին տեսնելով որ իւր ամուրի ընկերներից մի քանիսը նստած մի սեղանի շուրջը կոնծաբանութիւնը շարունակում են, ինքն էլ միացաւ նրանց խմբին:

Ամիրանովը տարաւ ճանապարհ գցեց կոմսին ու վերադառնալով նստեց այդ խմբից մի քիչ հեռու:

— Ափսոս, պարոններ, որ ես այդպիսի սխալ գաղափար էի կազմել Ելէնա Պաւլօվնայի մասին, — ոգևորած սկսեց խօսել Տրունիցկին, որի գլուխը արդէն տաքացել էր գինուց: — Եթէ ես իմանայի, թէ նա այդքան բարի է, ո՞ր չիմարր կը թողնէր, որ նա չոր-չոփ Սահառունու ձեռքն ընկնի:

— Կամաց, Աղօլֆ, աջ կողմի նայիր, մարդը դուռն կողքին նստած է,— նկատեց նրան ընկերներից մէկը:

— Միեւնոյնն է, այսօր որ չ'իմանայ, էգուց կ'իմանայ,— աւելի բարձր ձայնով շարունակեց կիսահարբած Տրուհիցկին:

Եթէ նա սկսել է այցելել այն պարոնին, կը նշանակի բանը պրծած է... իսկ ի՞նչ կրակոտ կնիկ է, հասու չը կայ, ես իմ հոգիս: Ի՞նչ աչքեր են, մարդուս խորովում թողնում են, իսկ մէջքը, շրթունքները, տեղն ու տեղը կեա՛նք են, կեա՛նք:

Ամիրանովը էլ չը կարողացաւ լսել շարունակութիւնը: Արիւնը տեց գլուխը, բուգը ուղում էր խեղդել: Նա վեր թռաւ նստած տեղիցը ու առանց մնաս բարեւ ասելու տանտիկնոջը համարեա վաղ տալով դուրս եկաւ սրահը:

Թէեւ մինչև այդ ժամանակ էլ Ամիրանովը նախանձում էր կնոջը Սահառունու վերաբերմամբ, բայց, քանի որ այդ կասկածը միայն իւր սրտումն էր, մի կերպ դիմանում էր դարդին՝ յուսալով, որ մի ժամանակ կը կարողանայ նորից գրաւել իւր կնոջ սիրտը, բայց այժմ, երբ նա իմացաւ, որ Սահառունու ու իւր կնոջ յարաբերութիւնները ասէկօսէների ու ծիծաղի բանատեղ են դարձել, նա այնքան կատաղեց, որ ուղում էր կտոր-կտոր անել թէ կնոջը և թէ Սահառունուն:

Տուն հասնելով Ամիրանովը ուղղակի գնաց դէպի կնոջ սենեակը և ուղում էր նրան զարթեցնել, բայց ննջարանի դուռը կողպած էր: Նա սկսեց կատաղած ման գալ սենեակից-սենեակ և մոռածել, թէ ինչ անի՝ սպասի թէ զարթեցնի կնոջը: Վերջապէս նա նորից մօտեցաւ կնոջ ննջարանի դռանը ու գուռաց գերեզմանային ձայնով:

— Բաց արա է՛:

Դայեակը վախւորած վեր թռաւ ու իսկոյն բաց արեց դուռը:

Հեղինէն դեռ շորերը չէր հանել և բոլորովին քնած չէր, այլ պառկած նիրհում էր: Երբ որ Ամիրանովը անշարժ կանգնած իւր դաժան հայեացքը սեւեռեց նորա վերայ, նա սթափւեց և մի տեսակ բնազդմամբ, սրտի վկայութեամբ հասկացաւ, որ իւր և մարդու վճռական բացատրութեան րուպէն հասել է:

Ամիրանովը նշան արեց դայեակին, որ դուրս գնայ: Պառաւը չէր ուղում գնալ, բայց Հեղինէն կրկնեց մարդու պատւէրը:

Պալեակը դուռը յետևիցը յետ դրեց թէ չէ, Ամիրանովը բռունցք-ները սեղմած սկսեց յանդիմանութիւնների կարկուտ տեղալ կնոջ գլխին։
— Ինչու չես խօսում, ինչու չես արդարացնում քեզ։ Լուս-թիւնդ ինձ կատաղեցնում է։ Ուրեմն ճիշտ է, որ դու գնացել ես նորա մօտ։

Հեղինէն երեսը դարձրած դէպի լուսամուտը անգիտակցաբար հայեացքը ման էր ածում խաւար տարածութեան մէջ։

— Ինձ ոչինչ չի մնում, — վերջապէս ճիգ գործ գնելով իւր վերայ արտասանեց նա, — ոչինչ չեմ կարող ասել ձեզ, որովհետեւ... այդ խօսքի վրայ նորա ձայնը դողաց... որովհետեւ... քեզ ամեն բան արդէն յայտնի է։

Նա երեսը ծածկեց ձեռներով ու ընկաւ բարձի վերայ։

Իսկ Ամիրանովը կապտեց, լեղակ կտրեց ու նախանձից այրւող սրտով գոռաց։

— Խարգախ, լիրբ մարդ է քո. Սահառունին։ Նա թունաւորեց իմ կեանքը։ Զէ, ես չեմ թողնիլ որ նա ալդ մարսի։ Նա...

— Առջինը ես եմ յայտնել սէրս, — ընդհատեց մարդու գոռ-գոռոցը Հեղինէն թոյլ ձայնով, — ինձ ինչ ուզում ես արա, բայց նրան... նրան հանգիստ թող։

— Ի՞նչ։ Պու ուզում ես, որ ես անտարբերութեամբ վերաբեր-ւեմ կնոջս գլխահան անող զգւելի ու ստոր արարածին։ Հասկացիր թէ այստեղս ինչ է կատարւում։

Նա ձեռքով ցոյց տւեց կուրծքը։

Նկատելով քո զգայուն ու թոյլ երակը, այդ անարգ Սահա-ռունին օձի պէս մօտեցաւ քեզ։ Կարծում ես, ես չէի իմանում, թէ ով էր մեր ընտանիքում տիրող մշտական երկպառակութեան պատճառը. չէ, ես գիտէի, շատ լաւ գիտէի, բայց քեզ այնքան յարգում էի, որ մինչև այժմ լռում էի։

Իսկ դուք, տիկին, ահա թէ ինչ հիանալի կերպով օգտւեցիք իմ մարգավարութիւնիցս։

Տեսնե՛ք, թէ ինչ դուրս կը գայ սրանից, — երգիծական և չար ծիծաղով ծիծաղեց Ամիրանովը և դուռը պինդ յետ ղնելով դուրս դնաց սենեակից։

Հեղինէի ամբողջ մարմինը դողաց. նրան թւեց թէ պատերը,

պատուհանները և սենեակում եղած բոլոր առարկաները ձայնակցում էին այդ զարհուրելի ծիծաղին ու սպառնալով դիտում էին նորա անել դրութիւնք: Որքան աշխատում էր նա քնել, չէր լինում,— այդ շարագուշակ, զարզանդ ազդող ծիծաղը հալածում էր նրան ամբողջ գիշերը:

XVIII

Միւս առաւօտ Հեղինէն վերկացաւ անկողնից սաստիկ գլխացաւով, բայց այնու ամենայնիւ նա աւելի կազդուրւած էր զգում իրան: Դիշերայ բացատրութիւնը շատ ծանր էր Հեղինէի համար, բայց նա ազատեց նրան երկար ժամանակ նրան ճնշող գաղտնիքից և կարծես թեթեացրեց նորա սիրտը:

Սակայն միւս կողմից նրան սարսափեցնում էր մարդու սպառնալիքը: Ամիրանովի ու Սահառունու մէջ կարող էր ծանր ընդհարում տեղի ունենալ և նա հիւանդոտ անհամբերութեամբ սպասում էր այդ ընդհարումի ելքին: Հեղինէի վախը աւելի ևս սասուկացաւ, երբ որ Ամիրանովը, իւր մշտական սովորութեան հակառակ, ճաշին տուն չ'եկաւ:

Բայց ահա ժամի հինգին մօտ զանգը խփեցին: Հեղինէն ցնցեց: — Դո՛ւ ես, Աննա, — սառը-սառը բարեկց նա Գուրգէնեանին:

Մօտ երկու շաբաթ կը լինէր, որ Գուրգէնեանը նրանց մօտ չէր գտնուել և այդ պատճառով նա սաստիկ շւարեց այդպիսի ընդունելութիւն գտնելով:

Բայց չէ, նա պատճառ ունի ինձնից լիքնելու, — մտածեց Աննան և, կոտրւելով, քթի տակին փնփնթացրեց:

— Ներիր, Հեղինէ, եւ՝ կարծեմ՝ շատ անժամանակ եմ եկել... Գարող եմ մի ուրիշ ժամանակ...

— Ինչեր ես ասում, հոգիս, մի քիչ նստիր խօսենք. դու էլ հօտար չես, որ քեզնից քաշւենք: Այսօր մի քիչ տկար եմ, բայց ոչինչ, շուտով կ'անցնի, ուշադրութիւն մի դարձիլ:

Այդ խօսքերը կցկոտր ու շուտախօսութեամբ արտասանելով, Հեղինէն առաւ Գուրգէնեանի ձեռքից գլխարկը և նստեց սենեակի ամենամութ անկիւնում, այնպէս որ Աննան չէր կարող նկատել նորա դէմքի արտայայտութիւնը:

Այդ առաջին անգամն էր, որ Հեղինէն ու Աննան իրարից կարծես քաշուում էին:

Սկսում էին խօսել, բայց շուտով լռում էին. յետոյ նորից էին սկսում խօսել և մի ուրիշ բանի մասին, բայց էլի լռում էին: Խօսակցութիւնը չէր յաջողում: Վերջապէս Աննան գնաց Հեղինէի կողքին նստեց և իւր սովորական աշխուժութեամբ բռնեց նորա ձեռքը ու ասաց.

—Հեղինէ, հոգիս, ներիր, ես այնքան մեղաւոր չեմ, որքան քեզ թւում է: Ես չեմ հանգստանալ, մինչև որ չը փարատեմ քո բոլոր կասկածները իմ վերաբերմամբ:

Խօսք կը տա՞ն լսել:

—Ինձ ինչ կը սազի մի որ և է մարդու դատաւորը լինել,— դառնութեամբ մտածեց Հեղինէն և ոչինչ չ'ասաց:

Բայց օրիորդը այնպիսի թախանձագին հայեացքով նայում էր նրան, որ նա ակամայ գլխով արեց նրան ու հազիւ լսելի ձայնով արտասանեց,—ասա, հոգիս:

—Ես վաղուց ուզում էի քեզ հետ խօսել, ես շատ առաջ քեզ ամեն բան կը խոստովանէի, սկսեց Աննան յուզւած,—բայց կը հաւատա՞ս, ես ինքս լաւ չէի հասկանում, թէ ինչու՞մն է բանը:

Մի փոքր լռութիւնից յետոյ նա սկսեց մանրամասնօրէն պատմել, թէ ինչը ստիպեց նրան թողնել ուսումնարանը, յետոյ, կարմրելով և պինդ սեղմելով Հեղինէի ձեռքը, նա սկսեց խօսել այն ժամանակի մասին, երբ ինքը գրաււելով Միհրանովայի զինուորական որդովը սկսել էր Միհրանովներին ու նրանց անցկացրած կեանքին բոլորովին ուրիշ, ամեն բան վարդի գոյնով տեսնող, աչքով նայել և միւս կողմից հեռզհետէ մոռացութեան տալ այն ամենը, ինչ որ այնքան թանկ էր առաջ իւր համար:

Չր թագգրեց Հեղինէից Աննան և այն, թէ ինչպէս նորա մոքիցը մինչև անգամ իւր համար աննկատելի կերպով դուրս էին գալիս հին ծանօթների պատկերները, թէ ինչպէս երեք ամիս տեղոգ անջատու մից յետոյ առաջին անգամը նրանց տեսնելիս ինքը փոխանակ ուրախութիւն զգալու խղճահարութիւն էր զգացել և թէ ինչպէս այդ անախորժ զգացմունքին չ'ենթարկւելու համար նա աշխատում էր խուսափել նրանցից, չը հանդիպել նրանց հետ:

—Ախ, Հեղինէ, ամաչելով պէտք է խոստովանւեմ, որ այդ

երեք ամիսը ինձ համար մի վաղանցուկ երազի նման անցաւ: Բայց յետոյ, յետոյ աչքերս բացւեցին և ես տեսայ, թէ որքան մեծ էր իմ սխալը և որքան ստոր են նրանք համեմատելով քո, Թումակի և ուրիշների հետ: Ախ, եթէ իմանայիր, Հեղինէ, որքան ցաւ է պատճառել սրտիս այդ մի անզգոյշ քայլս:

— Հաւատում եմ, հաւատում, սիրելիս: Ո՞վ չի սխալուում ջահէլ ժամանակը:

Մի թեթեւ, հազիւ-հազ նկատելի, բայց ու-բարի ծիծաղ էր խաղում Հեղինէի շրթունքների վրայ, երբ որ այդ խօսքերը խորը հոգոցի հետ դուրս թռան նորա բերանից:

Փառք տուր Աստուծոն, Աննա, որ քո սխալը այնպիսի սխալ է, որ շատ հեշտութեամբ կարելի է ուղղել,— չափազանց նւազ ձայնով աւելցրեց նա:

Բայց անկեղծ ասա ինձ, դեռ սիրում ես Թումակին թէ չէ:

— Ես նրան առաջւայ պէս սիրում ու յարգում եմ:

— Հապա էլ ինչու ես նրանից խուսափում:

— Որովհետեւ նրան... այն աստիճանի ազնիւ... եմ համարում... որ...

— Ուրեմն դու դեռ ևս զբաււած ես այն զինւորականով:

— Զէ, չի կարելի ասել թէ զբաււած եմ: Մի ուրիշ բան եմ զգում, որ բացատրել ես ինքս էլ չեմ կարող... Զէ, ես հաւատացած եմ, որ նրան չեմ սիրում, բայց այնպիսի բոպէներ են լինում, թէ և շատ հազւադէպ, երբ յիշողութեանս մէջ նորա պատկերը զարթնելով յուզում է ինձ և երբ ինձ թւում է, թէ նա բոլորովին չի կորցրել իւր նշանակութիւնը իմ աչքումս... Ես կամենում եմ, ես աշխատում եմ մոռանալ նրան... Բայց դեռ ևս չեմ կարողանում իմ մէջ բոլորովին մեռցնել այդ զգացմունքը...

Աննան դժւարանում էր իւր մտքերը պարզ արտայայտել և հետզհետէ աւելի ու աւելի կարմրում էր, բայց Հեղինէն ազատեց նրան այդ դժւար, շփոթած դրութիւնից:

— Ես հասկանում եմ, թէ ինչ ես զգում, սիրելիս: Մինչև իսկական ու լուրջ սիրով սիրելը մարդուս սիրտը մի քանի անգամ սխալուում է, խաբւում է և շատ անգամ մարդս ինքն էլ չի կարողանում որոշել, թէ ինչ է կատարւում իւր սրտումը:

Գուրգէնեանը մի քիչ հանգստացաւ ու կատարեալ վստահութեամբ նայեց Հեղինէին:

— Էնց այդպիսի անորոշ զգացմունքի խաղալիք լինելս է պատճառը, որ ես յանցանք եմ համարում իմ կողմից նորոգել եմ առաջնայ յարաբերութիւններս Թոմաւի հետ այն բարեկամութիւնից ու հաւատից յետոյ, որով ես ու նա իրար վերաբերում էինք: Ինձ ճշշում է նորա ներկայութիւնը, ինձ թւում է թէ իմ ամեն մի շարժածքը նրան ասում է, որ ես դաւաճան եմ... մի խօսքով ես ինձ վատ եմ զգում, ես տանջում եմ նորա ներկայութեամբ...

Միտքս լաւ չեմ կարողանում արտայայտել, չեմ իմանում՝ հասկանում ես թէ չէ, թէ ինչ եմ ուզում ասել:

— Նս այժմ հասկանում եմ, թէ ինչու ես այդպէս վարւում, քո հայեացքդ շատ ազնիւ հայեացք է, — քաջալերեց նրան Հեղինէն:

Այ մաքուր բնաւորութիւն, վախենում է ամենափոքր կեղծիքից, — անցաւ Հեղինէի մտքովը, — իսկ ես...

Անկեղծ բացատրութիւնից յետոյ Աննայի տրամադրութիւնը սկսեց քիչ-քիչ փոխել, նորա շփոթութիւնը, անհանգստութիւնը շուտով անցաւ և նորա դէմքի վրայ երևեց առաջնայ ուրախ ու հանգիստ արտայայտութիւնը:

— Իսկ երաժշտութեան հետ ինչպէս ես, էլի պարապում ես թէ չէ: Նս վաղուց է քո ածելը չեմ լսել:

— Գ'ուզե՞ս հիմայ ածեմ: Մի ժամանակ քիչ էր մնում թողնէի երաժշտութեամբ պարապելս, բայց այժմ էլի սկսել եմ պարապել ու մինչև անգամ ուզում եմ երաժշտութեան ուսուցիչ վարձել:

Այդ ասելով Աննան վաղեց գահլիճը, մի ակնթարթում բաց արեց դաշնամուրը ու սկսեց ածել՝ արագ-արագ թռչելով եղանակից-եղանակ:

Նա այնպիսի յափշտակութեամբ էր ածում, որ չը լսեց ոչ զանգահարութիւնը, ոչ էլ զանգահարութիւնից յետոյ կողքի սենեակից եկող ոտնաձայնը:

Հեղինէն յոգնածութիւն արտայայտող դէմքով թեք ընկած կուշետի վրայ մտքամոլոր ականջ էր դնում ածելուն, երբ որ ծանր ու անշնորհ քալւածքով ընդունարանը մտաւ Թոմաւը գզգզած մազերով, սովորականից աւելի գունատ դէմքով, առաջնայ

բարի ու հանգիստ արտայայտութեան տեղ ամենքի դէմ մի անորոշ տժգոհութեան արտայայտութիւն ստացած աչքերով, մի խօսքով այնպէս կերպարանքով, որ ամբողջապէս կրում էր վաղաժամանակ հիասթափութեան կնիք:

Հեղինէն մի քիչ բարձրացաւ թեք ընկած տեղիցը ու նշան արեց, որ նա նստի իւր դէմուդէմը: Այդ բոլորին նա ամեն բան կը տար, որ իւր միայնակութիւնը չը վրդովէին:

—Լսեցի որ դուք մի քիչ տկար էք, տիկին Հեղինէ, և եթէ ես այս երեկոյ Պետերբուրգ գնալու չը լինէի ձեզ անհանգիստ չէի անիլ իմ այցելութեամբ:

—Ի՞նչ, դուք գնո՞ւմ էք. ինչո՞ւ, — անգիտակցաբար հարցնում էր Հեղինէն:

—Շատ քաջ եկայ այստեղ: Թ-սից բոլորովին զղւել եմ: Այստեղի կեանքը շատ անբովանդակ ու դատարկ կեանք է: Մենք առանց այն էլ մեծաբնութիւն մարդիկ չենք, այսպիսի մթնոլորտում էլ որ երկար ապրում ենք հօ բոլորովին փոքրոգիանում ենք:

Հեղինէի հարցին, թէ ինչ է մտադիր անելու Պետերբուրգում, Թոմաւել մանրամասն բացատրեց, թէ ինչով պէտք է պարապի ինքը այնտեղ և ասաց, որ իւր վերջնական նպատակն է բնագիտութեան պրոֆէսոր դառնալ:

Թէև Հեղինէն սաստիկ զբաղւած էր իւր սեպհական դարդովը, բայց էլի այդ լսելով ակամայ յիշեց. Աննային ու խեղճն եկաւ նորա վերայ:

—Ածելուցը հասկանում էք, թէ ով է ածում, Դաւիդ Աբրամիչ, — յանկարծ հարցրեց Հեղինէն:

—Այո, — արտասանեց կամ, աւելի ճիշտն ասենք, շրթունքները շարժեց Թոմաւել:

—Եւ դուք ասում էք, որ ձեզ ոչինչ չի կապում Թ-սի հետ:

—Ոչինչ, — գլխաւորութեամբ արտասանեց նա՝ մտքամոլոր կերպով ականջ դնելով Աննայի ածած եղանակին, որ «Մովսէս» օպերայիցն էր և նորա սիրած եղանակներից մէկն էր:

Թոմաւելի դէմքի վրայ երևեց տանջանքի պրտայայտութիւն, բայց նա շուտով իրան զսպեց և հրեակայութեամբ տեղափոխեց անցեալ ժամանակները:

—Իսկ եթէ ես ձեզ ասեմ, Դաւիդ Աբրամիչ, որ ձեր այստեղից հեռանալը մեծ ցաւ կը պատճառի ձեր ծանօթներին մի քանիսին:

Ինչպէս տեսնում եմ, իմ ասածս ձեզ զարմացնում է,— երկար լռութիւնից յետոյ աւելացրեց շեղինէն և ուշադրութեամբ նայեց նրան:

—Ներեցէք, ես լաւ չը լսեցի ձեր ասածը,— սառնութեամբ արտասանեց Թոմասը թափ տալով գլխի մազերը, — բայց որովհետեւ, ինչպէս ինձ թւեց, դուք աչքի առաջ ունէիք գեղեցիկ սեռը, թող տւէք ինձ ասել, որ ես արգէն վաղուց սովորել եմ չը զարմանալ կանանց զգացմունքների ու վարմունքների վերայ և նրանց բոլոր խօսքերը վայրկիւբոյ ու անհետ կերպով կորչող բան համարել:

—Լաւ, լաւ, ճանաչում ենք ձեզ: Նեղացած էք, նորա համար էք այդպէս ասում: Դուք իսկապէս աւելի բարի էք քան ցանկանում էք թւալ:

—Ինչու համար է այդ չիմար բարութիւնը,— անհամբերութեամբ պատասխանեց Թոմասը: Այս աշխարհումս միշտ չարը յաղթում է բարուն, հեռեւեար... Բայց ինչու եմ աւելորդ տեղը խօսում: Թէ բարին և թէ չարը, երկուսն էլ փոփոխական են ու վաղանցուկ, իսկ հաւատալ պէտք է միայն այն բանին, որ յաւիտենական է:

Այդ րոպէին լսեցին Նոպէնի polonaise-ի հրաշալի գեզգեղանքները և բոլորովին գրաւեցին Թոմասի ուշադրութիւնը: Նա լսել էր այդ polonaise-ը օրիորդի հետ ծանօթանալու առաջին երեկոն:

Շատ ժամանակ էր, որ Աննան այդպէս ոգևորւած սկի չէր ածել, շատ ժամանակ էր, որ նորա մատները այդքան քաղցրաձայն չէին խօսեցրել դաշնամուրը:

Շեղինէն գնաց դէպի դահլիճը Աննային կանչելու: Թոմասը հասկացաւ նորա մտադրութիւնը:

—Թողէք ածի, ի սէր Սոսուժոյ,— աղաչելով ասաց նա և շեղինէին զօռով նստացրեց բազմոցի վրայ:

Մի խանգարէք, ոգևորւել է: Ես երբէք այդպիսի հրաշալի նւագածութիւն չեմ լսել:

—Միթէ դուք կ'երթաք առանց մնաս բարև ասելու Աննային:

—Նա ինձ վաղուց է մնաս բարև ասել, տիկին շեղինէ:

Երևում էր, որ այդ խօսքերն արտասանելու համար Թոմասը ահագին ճիգ դործ գրեց իւր վերայ:

Դաշնամուրի ձայնը կտրեց: Թոմասը վեր կացաւ որ գնայ, բայց այդ ժամանակ դուռն մէջ երեաց Աննան: Նորա ղէմքը կարմրել էր, աչքերը վառոււմ էին ոգևորութեան կրակով և նա այդ րոպէին չափազանց գրաւիչ էր:

—Ախ,—յանկարծ դուրս թռաւ նորա բերնից և նորա մասամբ վախորւած, մասամբ սիրալիր հայեացքը կանգ առաւ Թոմասի վերայ:

Մնաք բարեւ, ցանկանում եմ ձեզ բախտաւորութիւն և առողջութիւն, ես գնում եմ Պետերբուրգ,—գլխարկը վերցնելով փնփրնթացրեց Թոմասը ատամները իրար հուպ տաւ:

—Երկա՞ր ժամանակով էք գնում,—հարցրեց Աննան նկատելի կերպով այլապէս չլով, և նորա ձայնը դողաց:

—Կարծում եմ՝ ընդ միշտ:

Հեղինէն մի պատրուակ բռնելով սենեակից հեռացաւ:

Աննայի աչքերը արտասուկալեցին:

Թոմասի սիրտը այն աստիճան զառնացած էր, որ նա չը նկատեց այդ արտասուքը. նա բերանը բաց արեց Աննային նախատելու համար, բայց յանդիմանութեան խօսքերը հանգան նորա շրթունքների մէջ,—նա այնքան սիրում էր օրիորդին, որ չը կարողացաւ նրան այդ հարւածը հասցնել:

—Միթէ սիրտներդ չի ցաւում, որ հեռանում էք հայրենիքից, աստիկ նւաղ ձայնով արտասանեց Աննան:

—Իմ սիրտս երբէք և ոչ մի բանի վրայ չի ցաւում,—սառնութեամբ պատասխանեց Թոմասը: Ես դեռ ուրախ եմ, որ իմ հեռանալովս մի քանիսին ազատում եմ ինձ հետ հանդիսւելու անախորժ պատահումներից:

Թոմասը շատ էր աշխատում արտաքուստ հանգիստ երեւալ, բայց այնու ամենայնիւ խորին վիշտ հնչեց նորա վերջին խօսքերում: Նրանք երկուսն էլ կարծես այնպիսի տրամադրութեան մէջ էին, որ, եթէ նրանցից մէկն ու մէկը մտերմական մի խօսք ասէր, իսկոյն կը հաշտուէին նրանք, բայց զժբախտաբար ոչ մէկի բերնիցն էլ զուգու չը թռաւ այդ մտերմական խօսքը:

Աննան մի բան սկսեց ասել, բայց ձայնը խեղդւեց և նա, գլուխը կախ գցած, դուրս փախաւ սենեակից:

—Օ՛Ք, Աստուած իմ, խելք ղիր գլուխս, թէ ինչ անեմ այժմ,—յուսահատութեամբ շշնջաց խեղճ աղջիկը, ընկնելով առաջին պատահած աթոռի վրայ, և սկսեց լալ:

Խեղճը ղգաց, թէ ինչ էր կորցնում ինքը Թումակից զրկւելով. ղգաց որ էլ չի գտնի Թումակի սրտի նման սիրող ու անձնանէր սիրտ: Միայն այժմ, երբ նա զրկւում էր այդ սիրող սրտից, նա հասկացաւ, թէ որքան սաստիկ սիրում էր ինքը Թումակին. միայն այժմ նա տեսաւ, թէ որքան թույլ էր իւր ղգացմունքը դէպի Միհրանովը և որքան սխալւում էր ինքը, որ այնքան մեծ նշանակութիւն էր տալիս այդ ղգացմունքին:

Մի քանի անգամ փորձեց Աննան մօտենալ դռանը ու ասել Թումակին, որ ների իրան, որ ինքը աշխարհումս ու ոքի այնպէս չի սիրում ինչպէս նրան, բայց հէնց որ մօտենում էր դռանը էլ համարձակութիւնը կորչում էր: Նա վախենում էր, որ Թումակը մերժի իւր խնդիրքն ու սէրը:

Նա համոզւեց, որ նորա աշխատանքը զուր կը լինի, որ նրան չի լսի նա, որին նա սիրում էր հոգով-սրտով և նւաղած սրտով ակնջըր մօտեցրեց դռանը:

—Ախ, Աստուած, գնում էի Զէ, ես չեմ թողնիլ, որ այսպէս վերջանայ, ես կը հասնեմ նորա յետեւից փողոցում:

Աննան արագ-արագ հագաւ գլխարկն ու վերարկուն. և սաստիկ յուզւած վազէվազ դուրս եկաւ սրահը:

Նա տեսաւ, որ Թումակը շտապով իջնում է սանդուղներովը, և բերանը բաց արեց որ կանչի նրան, բայց մինչև նորա ձայն տալը Թումակը նստեց կառքը, որ սպասում էր նրան գռանը, և սլացաւ:

—Ամեն բան կորաւ ինձ համար. իմ յիմար անվճռականութիւնն է մեղաւոր,—յուսահատութեամբ արտասանեց նա և, երկու ձեռքովը ծածկելով երեսը, գլուխը դէմ տուեց սառը պատին:

Ոչ մի ժամանակ Աննան այնքան տոգոհ չէր եղել ինքն իրանից իւր վախկոտ ու թույլ բնաւորութեան համար, ինչպէս այժմ երեկոյ:

Էհ, շուտով տուն գնամ, բաւական է ինչքան նեղութիւն

տեցի Հեղինէին. նա էլ, ինչպէս երևում է, իւր դարդն ունի,—
մտածեց նա:

—Ինչի համար ես դարդ անում, աչքիս լոյսը,—մտախոհում—
թիւնից սթափեցրեց նրան պառաւ դայեակի խապոտ ձայնը:

—Դո՛ւ ես, Նանի, խնդրեմ ինձ կառքով տուն հասցրու:

—Աչքիս վրայ, աղջիկ—պարոն:

—Ես քեզ նեղութիւն չէի տալ, բայց չեմ ուզում մենակ տուն
գնամ, մօրաքոյրս կը նեղանայ, իսկ իմ յետեւից գեռ ուշ մարդ
կ'ուղարկեն:

—Ինչ նեղութիւն է այդ որ, քեզ մատաղ:

—Աննային ման եմ դալիս չեմ գտնում, չէք իմանում որտեղ
է,—մի քառորդ ժամ անցած հարցնում էր ծառաներին Հեղինէն՝
սենեակից սենեակ ման գալով ու փնտռելով Աննային:

—Աղջիկ—պարոնը լացակրկնած տուն գնաց,—խորամանկ ծի-
ծաղով պատասխանեց աղախինը:

—Ո՞ւմ հետ:

—Դայեակի:

Այդ ժամանակ միայն պարզ հասկացաւ Հեղինէն, թէ ինչ կռիւ
էր կատարւում Աննայի հոգում և սկսեց աւելի լուրջ կերպով վերա-
բերւել մի կէս ժամ առաջ իւր սենեակում պատահած դէպքին:

Հեղինէն զգում էր, թէ անորոշ կերպով, որ ինքը կարող էր
և դեռ կարող է բախտաւորեցնել Թումակին ու Աննային: Բայց նա
այն աստիճան խորասուզւած էր իւր անել զրութեան գիտակցու-
թեան մէջ, որ ուղեղը շատ անկանոն էր բանում և ոչ մի կողմնակի
մտքով զբաղւել չէր կարողանում:

Իսկ Աննան փակւած իւր սենեակում միջև և առաւօտ անդադար
լաց էր լինում:

Շատ օրեր անցան Թումակի գնալուց. յետոյ, բայց էլի Աննան
չէր կարողանում մոռանալ իւր դարդը և նորապտուժ օրէցօր սաստ-
կանում էր սէրը դէպի Թումակը: Գիրք էր կարդում թէ երաժշտու-
թեամբ պարապում՝ նա միշտ աշխատում էր յարմարել Թումակի
ճաշակին, ցանկանալով դրանով քաւել իւր յանցանքը նորա վերա-
բերմամբ:

Նա մի քանի անգամ փորձեց նամակ գրել Թումակին, բայց

ամեն անգամ պատուում, կտոր-կտոր էր անում գրածը և միշտ կրկնում էր, — ամեն բան կորաւ, նա ընդ միշտ հեռացաւ և մեզաւորը ես եմ իմ անվճռականութեամբ:

XIX

Դառն էր Ամիրանովի կեանքը. նրան թւում էր, թէ ամբողջ քաղաքը երեխայից բռնած մինչև ծեր ու պառաւը նորա ընտանեկան զաղտնիքովն է զբաղւած և ծիծաղատեղ է դարձրել նրան:

Ծանօթներին պատահելիս նրան թւում էր, թէ ահա որտեղ որ է խօսքը կը բերեն Հեղինէի ու Սահառունու վրայ. մէկի երեսին նայելիս, նա պարզ կարդում էր ծաղր ու չարախնդացութիւն: Մի խօսքով այդ հոգսը հալածում էր նրան ամեն քայլափոխում:

Այդ դրութիւնը խանգարում էր թէ նրա պարապմունքներին և թէ ծանօթների հետ ազատ յարաբերութիւն ունենալուն:

— Մարդուս կեանքի հանգիստ ընթացքը խանգարելուց էլ վատ բան չկայ, — սաստիկ զայրացած մտածում էր Ամիրանովը, որ միշտ շատ թանկ էր գնահատում ժամանակը:

Եւ ո՞վ է այդ բոլորի պատճառը: Ընկերս, որին ես կատարեալ վստահութեամբ էի վերաբերւում: Այդպէս էլ լիբր արարած:

Լինում էին այնպիսի րոպէներ, երբ Ամիրանովը սաստիկ ուզում էր մենակ երես առ երես մնալ իւր ախոյեանի հետ և, բացատրութիւն պահանջելուց յետոյ, կտոր-կտոր անել նրան: Եւ նա գուցէ այդպէս էլ անէր, եթէ որ հակառակորդը Սահառունին չը լինէր, այլ մի ուրիշը, բայց ինչպէս կարող էր նա այդպէս վարւել Սահառունու հետ, որին նա միշտ յարգանքով էր վերաբերւել և որին նա ամենեւին լիբր մարդ չէր համարում, թէև աշխատում էր իրան համոզել, թէ նա իսկապէս լիբր է:

Լինում էին և այնպիսի րոպէներ, երբ նա ինքն իրան էր մեղադրում ամեն բանում: Նա համոզւում էր, որ մեծ սխալ էր իւր կողմից, որ ոտով գլխով իւր պաշտօնական ասպարէզին անձնատուր լինելով ամենեւին չէր աշխատել յարմարել կնոջը և որ չափազանց թեթեւամտութիւն էր Հեղինէին այն կանանցից համարելը, որոնք վաղ թէ ուշ անպատճառ ենթարկւում են իրանց մարդկանց ազդեցութեանը:

Այո, ես կարող էի թոյլ չը տալ, որ նրանք այդքան մտերմանային, բայց չ'արեցի,—օրը մի քսան անգամ անցնում էր նորա մտքովը:

Տեսնես էլի տեսնում են իրար հետ թէ չէ, և արդեօք որ աստիճանի մօտիկ են նրանց յարաբերութիւնները,—հարցնում էր ինքն իրան Ամիրանովը տանջւելով նախանձից:

Այդպիսի տրամադրութեան մէջ անցկացրեց Ամիրանովը մօտ մի շաբաթ: Մի շաբաթ անցած նա մի տեղ պատահեց Սահառունուն և այնպիսի կատաղութիւն զգաց, որ ինքն էլ առաջ չէր կարող երևակայել:

Աէ, ես չեմ կարող տեսնել այդ մարդուն. մենք չենք կարող մնալ միեւնոյն քաղաքում, մեզնից մէկը պէտք է հեռանայ այստեղից,—ասաց նա ինքն իրան և շատ տատանւելուց յետոյ վճռեց ակնարկութեամբ հասկացնել Ասունուն, որ նա խորհուրդ տայ իւր բարեկամին բոլորովին կտրել յարաբերութիւնները նորա (Ամիրանովի) ընտանիքի հետ: Լսելով Ասունուց, որ Սահառունին միւս օրը արտասահման է գնում, Ամիրանովը հանգստացաւ: Նա յոյս ուներ, որ նորա հեռանալուց յետոյ, կը կարողանայ վերականգնել իւր ընտանիքում առաջւայ խաղաղութիւնն ու հաշտութիւնը:

Սահառունին Ամիրանովի հետ ամեն անգամ պատահելիս աւելի ու աւելի էր համոզւում, որ իւր ու Հեղինէի յարաբերութիւնները նրան յայտնի են, և աւելի ու աւելի սաստիկ էր տանջւում խղճի խայթոցներից: Մի կողմից նրան տանջում էր այն միտքը, որ ինքը յանցանք է գործել իւր ընկերոջ դէմ, միւս կողմից նրան տանջում էր սէրը դէպի Հեղինէն և այն հոգսը, որ նրան պատճառում էր Հեղինէի անել զրութիւնը: Այդ բոլորը իրար էր խառնւում և այնպէս սաստիկ այէկոծում էր նորա սիրտը հազար ու մի դառն զգացմունքներով, որ նրան երբեմն թւում էր, թէ ինքը խելքը կորցնում է:

Երբեմն նա արդարացումն էր գտնում իւր վարմունքին, երբեմն էլ յանցաւոր էր համարում իրան թէ Ամիրանովի թէ Հեղինէի դէմ և որքան աշխատում էր սառը դատողութեամբ վճռել այդ հարցը,

չէր կարողանում,— արիւնը տալիս էր գլուխը և նա կորցնում էր իւր մտքերի թելը:

Վերջապէս հասաւ Սահառունու գնալու օրը: Ինչ անէր, գնար թէ չը գնար վերջին հրաժեշտը տալու: Հեղինէին: Սիրտը աստիկ ուզում էր գնալ, մի անգամ էլ տեսնել այդ սիրելի էակին, մի անգամ էլ խօսել նորա հետ, բայց նա վախենում էր պատահի Ամիրանովի հետ և շատ տատանւելուց յետոյ վերջապէս վճռեց առանց Հեղինէին մնաս բարեւ ասելու հեռանալ Թ-օից, թէև սիրտը ճմլւում էր ցաւից, երբ որ մտածում էր, որ էլ երկար ժամանակ, գուցէ և երբէք, չի տեսնւի նորա հետ: Նա միայն նրանով էր մխիթարւում, որ Ասունին խոստացել էր նրան խնամք տանել Հեղինէի վրայ և որքան կարելի է մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդել նրան Հեղինէի մասին:

Իսկ Հեղինէն, որին Ասունին յայտնել էր, թէ որ օրը պէտք է ճանապարհ ընկնէր Սահառունին, առաւօտունից նստած փողոցին նայող պատուհանի մօտ, աչքը ջուր կտրած սպասում էր նրան:

Գուցէ նա չը կարողանայ դիմանալ ու գայ ինձ հետ մնաս բարեւ ասելու կամ թէ կամաւ կառքը մեր տան 'առաջովը քշել տայ,— մտածում էր Հեղինէն ուշադրութեամբ նայելով մօտեցող կառքերին:

Յանկարծ լսեց փոստի կառքի զանգակի ձայն և մի քիչ յետոյ երեաց եռաձի կառքը՝ Սահառունին մէջին: Հեղինէն մի ակնթարթում թռաւ, բարձրացաւ պատուհանի վրայ, բաց արեց օդանցքը (ФОРТОЧКА) ու ձեռը դուրս հանելով նշան արեց կառապանին, որ կանգնեցնի կառքը և այնպիսի աղաչող հայեացքով նայեց Սահառունուն, որ նա էլ չը կարողացաւ դիմանալ և դուրս թռաւ կառքից: Հեղինէն իջաւ, փողոցի դուռը բաց արեց և բռնեց նորա երկու ձեռքը:

— Այդպէս հա՞, Գէորգ, ուզում էիր գնալ առանց ինձ հետ մնաս բարեւ ասելու:

— Հոգիս, հաւատացիր, որ այդ շատ ծանր էր ինձ համար, բայց լիշիր, որ դու ինքդ պահանջեցիր, որ ես առանց քեզ հետ տեսնուելու դնամ:

— Ծիշո ես ասում, ես խնդրեցի, որ մեզ մօտ չը գաս... գիտե՞ս... բայց, չէ, չի ուզիլ, չը թունաւորենք վերջին րոպէները...

հա, նա տանը չի, գնանք վերև,—տենդային յուզմունքով ասում էր Հեղինեն քաշ տալով նրան իւր յետևից։

—Նրէկ ամբողջ երեկոյ քո պատուհանների տակը թափառում էի, որ գոնէ սուեերդ տեսնէի, բայց...

—Գէորգ,—ոգևորւած ընդհատեց Հեղինեն նորա խօսքը,—մի բան եմ խնդրում քեզանից, որ միշտ հաստատու հաւատացած լինես, թէ ես քեզ սիրում եմ և ոչ մի բոպէ չը թողնես, որ կասկած զարթնի սրտումդ։ Ախ, որքան բախտաւոր կարող էինք լինել մենք, բայց ինչ արած, որ մարդիկ չարահոգի են, մեզ բաժանում են իրարից,—անկարագրելի թախծութեամբ աւելցրեց նա և մեղմութեամբ ընկաւ Սահառունու կրծքին, կարծես ամբողջ աշխարհքի դեմ պաշտպանութիւն և բոլոր քաշած նեղութիւններին ու դարդերին սփոփանք էր փնտրում նորա կրծքումը։

—Սիրող պինդ պահիր, Հեղինէ, դու ես իմ միակ ուրախութիւնս, դու ես իմ կեանքս,—յափշտակւած ասաց Սահառունին ու գրկեց նրան։

Ծանր է ինձ համար քեզնից բաժանելը, բայց ես համոզւած եմ, որ քո սէրը ինձ սիրաւ ու ոյժ կը տայ ամեն մի ազնիւ գործի համար. քո սէրդ կը լինի իմ փառքը, իմ ոգևորութիւնս և իմ պահապան հրեշտակս։

—Ախ, Գէորգ, քո գնալովը ես զրկւում եմ բախտաւոր կեանք վարելու վերջին յոյսից,—յուսահատութեամբ արտասանեց Հեղինեն՝ ձեռները դնելով նորա ուսերին։ Աստծուն է լայտնի, թէ արդեօք մէկ էլ երբ և իցէ կ'արժանանա՞նք իրար տեսութեան։

Արտասուքը դէմ առաւ Հեղինէի բզին և նա չը կարողացաւ խօսքը շարունակել։

Սահառունին վաղուց էր նկատել, որ Հեղինէի առողջութիւնը օրէցօր քայքայւում է։ Այժմ նա կսկծահար սրտով նայեց նորա չափազանց լղարած ու դեղնած երեսին։ Նա ուզում էր խեղճ կնոջը մի մխիթարական խօսք ասել, բայց իւր ոիրտն էլ այնքան դառնացած էր, որ ոչինչ մխիթարական բան չէր դռնում ասելու։

Մի քանի անգամ կրկնող սաստիկ զանգահարութիւնը վերջ դրեց նրանց տեսակցութեանը։

—Պառասպանը կը լինի, երևի համբերութիւնն հատել է ինձ

սպասելով,—նկատեց Սահառունին: Ժամանակ է գնալու: Դէ, մնաս բարեւ, հոգիս, լաւ պահպանիր քեզ, իմացիր, որ քո յուսահատութիւնը ինձ կը սպանի,—աղաչանքով դիմեց նա Հեղինէին, ջերմ համբոյրներ դրօշմելով նորա ձեռներին:

—Գնաս բարեւ, Գէորգ, բարի ծանապարհ: Աստուած քեզ բախտաւորութիւն տայ,—բացականչեց Հեղինէն, ջղաձգաբար բռնելով նորա ձեռքը, և նրանց շրթունքները միախառնեցին հրաժեշտի համբոյրով:

Երբ որ Սահառունին նստում էր կառքը, Հեղինէն կանգնած տեղիցը իրան առաջ գցեց, կարծես ուզում էր յետևիցը գնալ...

Սաստիկ ներքին կռիւից ու յուզմունքից ուժասպառ եղած, նա հազիւ-հազ քաշ գալով հասաւ իւր սենեակը և թուլացած ընկաւ բազմոցի վրայ:

(Կը շարունակւի)